Honoré de BALZAC

Casa „La motanul cu mingea”

La Maison du chat-qui-pelote 1830

Cam pe la mijlocul străzii Saint-Denis, aproape de colțul cu strada Petit-Lion, se afla până nu de mult una dintre acele case valoroase care îi ajută pe istorici să reconstituie mai uşor, prin analogie, vechiul Paris. Pereții acestei vechituri ce stăteau să cadă păreau împestrițați cu hieroglife1. Ce altă denumire ar fi putut să dea un trecător hoinar acelor X-uri şi V-uri formate pe fațadă de stinghiile de lemn aşezate cruciş, sau de-a curmezişul, ori desenate în tencuială de nenumărate mici crăpături paralele? De bună seamă, la trecerea celei mai uşoare trăsuri, fiecare din aceste bârne se zguduia în scobitura ei. Această venerabilă clădire se termina cu un acoperiş triunghiular, a cărui formă nu se va mai vedea în curând, nicăieri, la Paris. Învelişul, încovoiat de vitregiile climei pariziene, se alungea cu vreo trei picioare în stradă, atât pentru a feri pragul uşii de bătaia ploilor, cât şi pentru a ține adăpost zidului unui pod şi ferestruicii lui fără prichici. Acest ultim etaj era construit din scânduri bătute în cuie una peste alta, ca nişte țigle, fără îndoială cu scopul de a nu apăsa prea greu asupra acestei case şubrede.

Într-o dimineață ploioasă din luna lui martie, un tânăr înfăşurat cu îngrijire în mantaua lui, stătea sub streaşina unei prăvălii ce se găsea chiar în fața acestei vechi locuințe pe care o cerceta cu o

Honoré de BALZAC

Casa „La motanul cu mingea”

La Maison du chat-qui-pelote 1830

Cam pe la mijlocul străzii Saint-Denis, aproape de colţul cu strada Petit-Lion, se afla până nu de mult una dintre acele case valoroase care îi ajută pe istorici să reconstituie mai uşor, prin analogie, vechiul Paris. Pereţii acestei vechituri ce stăteau să cadă păreau împestriţaţi cu hieroglife1. Ce altă denumire ar fi putut să dea un trecător hoinar acelor X-uri şi V-uri formate pe faţadă de stinghiile de lemn aşezate cruciş, sau de-a curmezişul, ori desenate în tencuială de nenumărate mici crăpături paralele? De bună seamă, la trecerea celei mai uşoare trăsuri, fiecare din aceste bârne se zguduia în scobitura ei. Această venerabilă clădire se termina cu un acoperiş triunghiular, a cărui formă nu se va mai vedea în curând, nicăieri, la Paris. Învelişul, încovoiat de vitregiile climei pariziene, se alungea cu vreo trei picioare în stradă, atât pentru a feri pragul uşii de bătaia ploilor, cât şi pentru a ţine adăpost zidului unui pod şi ferestruicii lui fără prichici. Acest ultim etaj era construit din scânduri bătute în cuie una peste alta, ca nişte ţigle, fără îndoială cu scopul de a nu apăsa prea greu asupra acestei case şubrede.

Într-o dimineaţă ploioasă din luna lui martie, un tânăr înfăşurat cu îngrijire în mantaua lui, stătea sub streaşina unei prăvălii ce se găsea chiar în faţa acestei vechi locuinţe

pe care o cerceta cu o râvnă de arheolog. Într-adevăr, această rămăşiţă a burgheziei din secolul al XVI-lea ridica în faţa cercetătorului seamă de probleme. Fiecare etaj avea ciudăţeniile lui. La primul, patru ferestre înalte şi înguste, apropiate una de alta, erau prevăzute în partea de jos cu nişte oblonaşe pătrate de lemn, menite să producă acea lumină slabă cu ajutorul căreia un negustor dibaci ştie să dea stofelor sale culoarea dorită de muşteriii lui. Tânărul părea că nu ia deloc în seamă această parte foarte importantă a casei; privirile nu se opriseră încă asupra ei. Ferestrele etajului al doilea, ale căror jaluzele ridicate lăsau să se vadă, prin ochiurile mari, pătrate, de geamuri de Boemia, nişte perdeluţe de muselină roşcată, nu-l interesau nici ele. Atenţia lui se îndrepta cu deosebire spre al treilea etaj, asupra unor ferestruici modeste, al căror lemn cioplit cu neîndemânare ar fi meritat mai degrabă să fie păstrat la muzeul de arte şi meserii, ca o mărturie despre primele strădanii ale tâmplăriei franceze. Aceste ferestruici aveau nişte gemuleţe de un verde atât de închis, încât, fără minunata lui vedere, tânărul n-ar fi putut zări perdelele de pânză cu carouri albastre, care fereau de ochii profanilor tainele acelui apartament. Uneori, observatorul acesta, plictisit de contemplarea lui zadarnică sau de tăcerea în care era învăluită casa, ca şi tot cartierul din jur, îşi cobora privirile spre părţile mai din jos. Pe buze îi apărea atunci un zâmbet firesc ori de câte ori dădea cu ochii de prăvălia la care se întâlneau în adevăr, nişte lucruri ce-ţi stârneau de-a dreptul râsul. Un butuc enorm, proptit orizontal pe patru stâlpi ce păreau îndoiţi sub greutatea acestei case gârbovite, fusese răzuit şi pictat din nou cu tot atâtea straturi de diverse zugrăveli, câte rânduri de fard se vor fi aşternut pe obrazul unei ducese bătrâne. În mijlocul acestei grinzi late, încrustată cu crestături gingaşe, se afla un tablou arhaic înfăţişând un motan care se juca cu o minge. Tabloul acesta stârnise veselia tânărului nostru. Trebuie să spunem, însă, că nici cel mai hâtru dintre pictorii moderni

n-ar putea născoci o ghiduşie mai plină de haz. Animalul ţinea într-una dintre labele lui de dinainte o rachetă cât el de mare şi se înălţa pe labele de dinapoi ca să lovească o minge uriaşă pe care i-o arunca un gentilom îmbrăcat într-un costum cu dantele. Desenul, culoarea, amănuntele, totul era lucrat în aşa fel încât s-ar fi putut crede că artistul voise să-şi bată joc şi de negustor şi de drumeţi. Timpul, scorojind pictura asta naivă, o făcuse şi mai caraghioasă, prin unele ştersături care ar fi putut să pună pe gânduri pe orice trecător întreg la cap. Astfel, coada bălţată a pisicii era croită în aşa fel încât o puteai lua drept un spectator – într-atât de groase, de lungi şi de stufoase erau cozile pisicilor strămoşilor noştri. În partea din dreapta a tabloului, pe un câmp azuriu, care nu izbutea totuşi să ascundă putreziciunea lemnului, drumeţii citeau: GUILLAUME şi la stânga: SUCCESORUL DOMNULUI CHEVREL. Soarele şi ploaia mâncaseră cea mai mare parte din poleiala aplicată cu zgârcenie pe slovele acestei inscripţii, în care U era la fel cu V şi invers, după legile vechii noastre ortografii. Ca să domolim orgoliul acelora care cred că lumea devine din zi în zi mai plină de duh şi că tertipurile moderne sunt fără asemănare, se cuvine să observăm aci că astfel de firme, a căror etimologie pare ciudată celor mai mulţi dintre actualii negustori parizieni, nu sunt decât imaginile moarte ale unor imagini vii cu ajutorul cărora isteţii noştri străbuni reuşeau să atragă muşteriii în prăvăliile lor. Aşa, bunăoară, „Scroafa care toarce”, „Maimuţa verde” etC. Au fost cândva animale închise în colivii, a căror iscusinţă uimea pe trecători şi a căror dresare dovedea puterea de răbdare a târgoveţului din secolul al XV-lea. Asemenea curiozităţi contribuiau la îmbogăţirea fericiţilor lor posesori mai mult decât „Providenţa”, „Dreapta credinţă”, „Harul lui Dumnezeu” sau „Tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul”, care se mai pot vedea şi astăzi încă pe firmele din strada Saint-Denis. Totuşi necunoscutul nu stătea, desigur, acolo ca să admire motanul acela, pentru care o clipă de atenţie ar fi

fost destul ca să ţi-l întipăreşti în memorie. Tânărul acesta avea şi el ciudăţeniile lui. Pelerina care-i cădea în cute, după moda veşmintelor antice, lăsa să se vadă o încălţăminte elegantă, cu atât mai bătătoare la ochi printre băltoacele pariziene, cu cât el purta ciorapi de mătase albă, ale căror pete de noroi arătau cât de nerăbdător era. Venea, fără îndoială, de la o nuntă sau de la un bal, pentru că la ora aceea matinală ţinea în mână o pereche de mănuşi albe, iar buclele părului său negru, ciufulit, împrăştiate pe umeri, arătau o pieptănătură a la Caracalla2, adusă la modă nu numai de şcoala lui David3, dar şi de înflăcărarea pentru formele greceşti şi romane ce caracteriza primii ani ai secolului nostru. În ciuda gălăgiei pe care o făceau câţiva zarzavagii ce se îndreptau în goană spre hala cea mare, pe strada aceasta de obicei atât de animată, domnea atunci o linişte a cărei vrajă n-o cunosc decât cei ce-au rătăcit prin Parisul pustiu, la orele când freamătul lui, potolit o clipă, se înfiripă iar şi se aude în depărtare ca vuietul puternic al mării. Acest tânăr neobişnuit, probabil că părea tot atât de bizar pentru negustorii de „La motanul cu mingea”, pe cât de bizar i se părea lui „Motanul cu mingea”. O cravată strălucitor de albă dădea chipului său neliniştit o culoare şi mai palidă încă decât era în realitate. Focul, când întunecat, când scânteietor, pe care îl aruncau ochii lui negri, se potrivea cu trăsăturile ciudate ale feţei lui, cu gura sa mare şi sinuoasă, ce se contracta când zâmbea. Fruntea lui, încreţită de o adâncă mâhnire, avea ceva fatal. Oare nu fruntea este partea cea mai profetică din chipul unui om? Când fruntea necunoscutului exprima pasiunea, cutele de pe ea stârneau groază prin tăria cu care se reliefau; dar de îndată ce şi recăpăta liniştea, atât de lesne de tulburat, se desprindea din ea un farmec luminos ce dădea o forţă de atracţie acestei fizionomii din care bucuria, durerea, dragostea, furia şi dispreţul izbucneau într-un chip atât de comunicativ, încât ar fi putut mişca şi pe omul cel mai rece. Necunoscutul acesta se încrunta atât de tare în clipa când

se deschise dintr-odată ferestruica de la pod, că nici nu băgă de seamă când apărură trei capete vesele, rotunjoare, albe, roşcovane, dar tot atât de comune ca şi figurile acelea care reprezintă Comerţul, sculptate pe anumite monumente. Aceste trei chipuri, încadrate în ferestruica de la pod, reaminteau nişte capete de îngeri bucălaţi semănate printre norii ce-l înconjoară pe Tatăl ceresc. Băieţii de prăvălie respirară aerul de afară cu o lăcomie ce arăta cât de lâncedă şi plină de duhori trebuie să fie atmosfera din podul lor. După ce arătă spre această ciudată santinelă, unul dintre băieţi, cel care părea mai vesel, dispăru, apoi se întoarse numaidecât, ţinând în mână un instrument al cărui metal inflexibil fusese înlocuit la repezeală cu o curea mlădioasă, pe urmă, luând cu toţii o înfăţişare răutăcioasă, îşi îndreptară privirile către acest pierde-vară pe care-l împroşcară cu o ploaie fină şi albicioasă al cărei parfum dovedea că cele trei bărbi fuseseră rase chiar atunci. Dar, călcând în vârful picioarelor şi retrăgându-se în fundul podului, ca să s-e bucure de furia victimei lor, vânzătorii se opriră din râs când văzură nepăsarea cu care tânărul îşi scutura pelerina, precum şi adâncul dispreţ ce i se întipări pe faţă când îşi ridică ochii spre ferestruica goală. În acel moment, o mână albă şi gingaşă ridică spre tavan partea inferioară a uneia dintre ferestrele grosolane de la etajul al treilea, împingând-o cu ajutorul unei manivele a cărei piedicii lasă uneori să cadă pe neaşteptate geamul greu, pe care trebuie de fapt să-l sprijine. Trecătorul fu atunci răsplătit pentru îndelunga lui aşteptare. Chipul unei tinere fete, fraged ca potirul alb al florilor ce cresc în sânul apelor, se arătă la geam încununat cu o dantelă de muselină boţită, ce da capului ei un aer de-o admirabilă nevinovăţie. Deşi acoperiţi de o stofă închisă, gâtul şi umerii i se zăreau, totuşi, graţie acelor părţi uşor dezvelite de mişcările făcute în timpul somnului.

Nici o urmă de stingherealã nu tulbura nici nevinovăţia acestei feţe, nici liniştea acestor ochi imortalizaţi cu mult

înainte în sublimele compoziţii ale lui Rafael4: avea aceeaşi graţie, aceeaşi seninătate ca şi acele fecioare devenite proverbiale. Între prospeţimea obrajilor ei, pe care somnul părea că scoate în evidenţă un prisos de viaţă, şi vechimea ferestrei masive, cu contururi grosolane şi cu prichiciul negru, era un contrast încântător. Asemeni uneia dintre acele flori care se deschid ziua dar nu şi-au desfăcut încă de dimineaţă tunica lor răsucită de răcoarea nopţii, tânăra fată, abia deşteptată din somn, îşi plimbă privirile ochilor ei albaştri pe deasupra acoperişurilor vecine, apoi şi le îndreptă spre cer; pe urmă, dintr-un fel de obişnuinţă, îşi coborî ochii spre ungherele mohorâte ale străzii, unde îi întâlniră numaidecât pe aceia ai adoratorului ei. Din cochetărie, simţindu-se, desigur, ruşinată la gândul că a fost văzută într-o îmbrăcăminte sumară, se dădu iute înapoi, manivela învechită se învârti şi fereastra coborî la loc cu acea repeziciune din pricina căreia această naivă născocire a străbunilor a căpătat un renume atât de urât în zilele noastre, şi frumoasa nălucă dispăru. Tânărului i se păru că steaua cea mai strălucitoare de pe bolta cerului de dimineaţă s-a ascuns dintr-odată în dosul unui nor.

În timp ce se petreceau aceste mici întâmplări, grelele obloane interioare ce apărau geamurile subţiri ale prăvăliei „La motanul cu mingea” se desfăcură deodată ca prin minune. Uşa cea veche, cu ciocan, fu dată de peretele dinăuntru al casei de către un servitor ce părea contemporan cu firma şi care, cu o mână tremurătoare, atârna de ea peticul de postav pătrat pe care era brodat cu mătase galbenă numele lui Guillaume, succesorul lui Chevrel. Nu i-ar fi fost tocmai uşor unui simplu trecător să ghicească ce fel de negoţ făcea domnul Guillaume. Printre gratiile groase de fier ce apărau prăvălia pe dinafară, abia se puteau zări baloturile înfăşurate într-o pânză cenuşie, mai numeroase ca heringii când străbat apele oceanului. În ciuda simplităţii vădite a acestei faţade gotice, domnul Guillaume trecea, dintre toţi negustorii de postav din Paris,

drept cel ale cărui magazine erau totdeauna cele mai bine aprovizionate, care avea cele mai întinse legături şi a cărui cinste negustorească se ridica mai presus de orice bănuială. Când se întâmpla ca unii dintre confraţii lui să încheie vreun contract cu statul, fără să aibă cantitatea de postav necesară, el se declara totdeauna gata să le-o pună la dispoziţie, oricât de mare ar fi fost numărul bucăţilor contractate. Ca un negustor şiret ce era, el cunoştea o mie de căi prin care îşi asigura cel mai mare câştig, fără a fi silit, ca ceilalţi, să alerge după ocrotitori, să se ploconească sau să facă daruri scumpe. Iar când confraţii nu puteau să-i plătească decât prin poliţe cu giruri bune, e drept, dar cu termene cam lungi, îi trimitea la notarul lui, ca la un om de înţeles. Ştiind astfel sa tragă pentru a doua oară folos dintr-o afacere, mulţumită acestui procedeu, care-i făcea pe negustorii din strada Saint-Denis să spună, ca un adagio, ori de câte ori era vorba de un scont împovărător: „Să te ferească Dumnezeu de notarul domnului Guillaume!”

Ca prin minune, bătrânul negustor apăru în pragul prăvăliei, în clipa când servitorul tocmai se retrăgea. Domnul Guillaume privi strada Saint-Denis, prăvăliile din jur şi timpul cu aerul unui om care debarcă la Havre şi vede din nou Franţa, după o lungă călătorie. După ce se încredinţă că nu se schimbase nimic în timpul cât dormise, dădu cu ochii de trecătorul ce făcea de strajă, şi care, la rândul lui, îl contempla pe patriarhul postăvăriei, aşa cum Humboldt5 trebuie să fi examinat primul peşte electric6 pe care l-a văzut în America. Domnul Guillaume purta pantaloni scurţi şi largi de catifea neagră, ciorapi pestriţi şi pantofi cu vârful pătrat şi cu catarame de argint: Haina cu piepţii croiţi pătrat, cu pulpanele pătrate, cu gulerul pătrat, îi înfăşura trupul, uşor încovoiat, într-un postav verzui, împodobit cu nasturi mari de metal, albi, dar înroşiţi de o îndelungată întrebuinţare. Părul cărunt îi era pieptănat şi lipit cu atâta exactitate pe craniul galben, încât semăna mai degrabă cu un ogor arat. Ochii lui mici şi verzi, parcă

sfredeliţi cu burghiul, străluceau sub două arcade, accentuate de o uşoară roşeaţă, ce ţineau loc de sprâncene. Grijile îi brăzdaseră fruntea cu zbârcituri orizontale şi tot atât de numeroase ca şi cutele hainei. Chipul lui palid exprima răbdare, isteţime negustorească şi acel soi de lăcomie şireată de care e nevoie în afaceri. Pe vremea aceea, asemenea familii vechi, în care deprinderile şi costumele caracteristice îndeletnicirilor lor se păstrau ca nişte tradiţii scumpe, se întâlneau mai des decât astăzi şi ele rămăseseră în mijlocul civilizaţiei noi, ca acele resturi antediluviene descoperite de Cuvier7 în straturile de piatră. Capul familiei, Guillaume, era unul dintre acei respectabili păstrători ai vechilor datini: adeseori îl surprindeai regretându-l pe starostele negustorilor8, şi nu vorbea niciodată de o judecată a tribunalului comercial fără să o numească sentinţa consulilor! Fără îndoială că numai în virtutea acestor deprinderi, se scula cel dintâi din toată casa şi aştepta semeţ apariţia celor trei vânzători, spre a-i lua la refec în caz de întârziere. Iar tinerii discipoli ai lui Mercur9 nu se temeau de nimic mai mult decât de zelul tăcut cu care patronul le cerceta în fiecare luni dimineaţă, feţele şi umbletul, căutând să descopere dovezile sau urmele escapadelor lor. De astă dată însă, bătrânul postăvar nu dădu nici o atenţie ucenicilor lui. El se căznea să afle pricina stăruinţei cu care tânărul cu pelerină şi ciorapi ce mătase îşi arunca ochii când asupra firmei, când în fundul prăvăliei sale. Lumina zilei, acum mai puternică, îngăduia să se vadă biroul de acolo, despărţit de un grilaj şi înconjurat de perdele vechi de mătase verde, unde erau păstrate registrele uriaşe, ca nişte oracole mute ale întreprinderii. Prea iscoditorul străin părea că dă târcoale acestei clădiri, că încearcă să fure planul sufrageriei laterale prevăzută cu un luminător în tavan, de unde familia, strânsă laolaltă, putea să vadă cu uşurinţă, în timpul meselor, cele mai mici mişcări ce s-ar fi produs în pragul prăvăliei. Un interes atât de mare pentru locuinţa lui da de

bănuit unui negustor care cunoscuse regimul Maximalului10. Domnul Guillaume se gândea deci, în mod firesc, că tipul acesta primejdios pusese gând rău casei de bani a „Motanului cu mingea”.

După ce se desfătă în taină cu duelul mut care avea loc între stăpânul lui şi necunoscut, cel mai vârstnic dintre vânzători îndrăzni să păşească pe lespedea unde stătea domnul Guillaume, deoarece observă că tânărul contempla pe furiş ferestrele de la etajul al treilea. Apoi făcu doi paşi în stradă, ridică faţa în sus şi i se păru că o zăreşte pe domnişoara Augustine Guillaume, care tocmai se retrăgea în grabă. Neîmpăcându-se cu isteţimea calfei lui, postăvarul îi aruncă o privire chiorâşă; dar temerile pe care prezenţa acelui trecător le stârnea deopotrivă în sufletul negustorului, cât şi în cel al vânzătorului îndrăgostit, se potoliră deodată. Necunoscutul opri o trăsură ce se îndrepta spre o piaţă din apropiere şi se urcă repede în ea, arătând o înşelătoare nepăsare. Plecarea asta avu darul de a produce oarecare uşurare în inimile celorlalţi băieţi de prăvălie, destul de îngrijoraţi, când văzură că tânărul nu era altul decât victima glumei lor de adineauri.

— Ei, boierilor, ce staţi acolo, aşa, cu braţele încrucişate? Se răsti domnul Guillaume către cei trei ucenici. He-he! Altădată, când eram la jupân Chevrel, până la ora asta ar fi fost gata controlate pe puţin două baloturi de postav.

— Poate că pe atunci se făcea ziuă mai de dimineaţă, bombăni al doilea vânzător, care avea tocmai însărcinarea asta.

Bătrânul negustor nu-şi putu ascunde un zâmbet. Cu toate că doi dintre cei trei băieţi de prăvălie ce-i fuseseră daţi în grijă de părinţii lor, ţesători înstăriţi din Louviers şi Sedan11, n-ar fi avut decât să-i ceară o sută de mii de franci ca să-i şi primească în ziua când s-ar fi dovedit destul de maturi spre a-şi înjgheba un rost al lor, Guillaume socotea de datoria lui să-i ţină sub călcâiul vechiului despotism care astăzi nu se mai practică în strălucitoarele magazine

moderne, unde vânzătorii vor să se îmbogăţească la treizeci de ani: îi muncea ca pe nişte robi. Aceşti trei vânzători făceau ei singuri treburi care ar da de furcă la zece dintre acei funcţionari a căror trândăvie împovărează în zilele noastre coloanele bugetului.

Nici un zgomot nu tulbura pacea acestei case solemne, în care ţâţânile uşilor păreau totdeauna unse şi în care până şi cea mai neînsemnată mobilă se bucura de acea curăţenie exemplară ce dovedeşte o ordine şi o chibzuială desăvârşită. Adeseori, cel mai poznaş dintre vânzători găsea cu cale să râdă, scriind pe brânza de Gruyčre ce li se arunca la masă şi pe care ei o priveau cu un respect batjocoritor data aproape uitată când fusese cumpărată. Această glumă răutăcioasă şi altele de felul ei o făceau uneori să zâmbească pe cea mai tânără dintre fiicele lui Guillaume, fata aceea frumoasă care i se arătase trecătorului vrăjit. Deşi fiecare dintre ucenici, chiar şi cel mai vechi, plătea o sumă destul de mare pentru găzduire, niciunul n-ar fi avut îndrăzneala să rămână la masa patronului în clipa când se servea desertul. De câte ori doamna Guillaume pomenea de pregătirea salatei, bieţii băieţi începeau să tremure, gândindu-se la zgârcenia cu care mâna ei cumpănită ştia să toarne untdelemnul. Nu putea fi vorba ca vreunul dintre ei să petreacă o noapte în oraş, fără a arăta cu mult înainte, un motiv bine întemeiat pentru o asemenea neregulă. În fiecare duminică doi dintre vânzători însoţeau, cu rândul, familia Guillaume la slujba de la Saint-Leu şi la vecernie. Domnişoarele Virginie şi Augustine, îmbrăcate modest în rochii de stambă, luau fiecare de braţ pe câte un vânzător şi porneau înainte, sub ochii pătrunzători ai mamei lor, care încheia acest mic cortegiu familial, alături de bărbatul ei pe care-l obişnuise să ducă la subsuoară două cărţi mari cu rugăciuni legate în marochin negru. Al doilea vânzător n-avea leafă. Iar cel pe care doisprezece ani de stăruinţă şi discreţie îl iniţiaseră în tainele negustoriei primea opt sute da franci drept răsplată

pentru munca lui. Cu prilejul anumitor sărbători de familie, el era cinstit cu diverse daruri pe care numai mâna uscată şi zbârcită a doamnei Guillaume le făcea să capete o oarecare valoare: pungi împletite, pe care dânsa avea grijă să le umple cu vată ca să scoată în evidenţă desenul, bretele tari sau câte o pereche de ciorapi groşi de mătase. Uneori, dar asta se întâmpla rar, acestui prim sfetnic i se îngăduia să participe la bucuriile familiei, fie atunci când se duceau la ţară, fie atunci când, după luni de aşteptare, se hotărau să folosească dreptul de a închiria o lojă pentru a vedea vreo piesă la care Parisul nu se mai gândea de mult. Cât despre ceilalţi doi vânzători, bariera respectului care despărţea odinioară pe un meşter postăvar de ucenicii lui se ridica atât de sus între ei şi bătrânul negustor, încât le-ar fi fost mai uşor să fure un balot de postav decât să răstoarne această augustă datină. O astfel de regulă ar putea să pară astăzi ridicolă. Totuşi, aceste vechi case de comerţ erau adevărate şcoli de bună-cuviinţă şi de cinste. Stăpânii aproape îi adoptau pe ucenicii lor. Rufăria unui tânăr era îngrijită, reparată, adeseori înnoită de însăşi stăpâna casei, iar când un vânzător se îmbolnăvea, el devenea obiectul unor îngrijiri cu adevărat materne. În caz de primejdie, patronul nu precupeţea banii pentru a chema pe cei mai cunoscuţi medici; fiindcă el nu era răspunzător în faţa părinţilor acestor tineri numai de buna creştere şi de ştiinţa lor. Dacă vreunul dintre cei care se dovediseră oameni de treabă era lovit de vreo pacoste, aceşti onorabili negustori ştiau să preţuiască iscusinţa pe care i-o formaseră chiar ei, şi nu se dădeau îndărăt să încredinţeze fericirea fiicei lor aceluia căruia îi încredinţaseră vreme îndelungată averile lor. Guillaume era unul dintre aceşti oameni de modă veche, şi dacă păstrase unele deprinderi ridicole, avea în schimb şi multe calităţi. De aceea, în gândul său, Joseph Lebas, calfa lui, orfan şi fără nici o avere, era hărăzit să devină soţul Virginiei, fiica sa mai mare. Dar Joseph nu împărtăşea câtuşi de puţin această

orânduială a patronului său, care nu şi-ar fi măritat nici pentru o împărăţie fata cea mai mică înaintea celei mai mari. Inima nefericitului vânzător era cu totul înrobită de domnişoara Augustine, cea mai mică dintre surori. Dar, pentru a înţelege această pasiune ce se înfiripase în taină, e nevoie să pătrundem mai adânc în secretele regimului absolutist după care se conducea casa bătrânului negustor de postavuri.

Guillaume avea două fete. Cea mai mare, domnişoara Virginie, era leit maică-sa. Doamna Guillaume, fiica lui jupân Chevrel, se ţinea atât de dreaptă pe scaunul din faţa casei de bani că nu o dată auzise gurile rele spunând că stă ca trasă în ţeapă. Faţa ei slabă şi lungă trăda o pioşenie exagerată. Lipsită de graţie şi gust, doamna Guillaume îşi împodobea de obicei capul aproape sexagenar cu acelaşi model de bonetă cu ciucuri ca a unei văduve. Din această pricină toţi vecinii îi spuneau „maica portăreasă”. Vorbea puţin şi gesturile ei aveau ceva din mişcările sacadate ale unui telegraf12. Ochii, de o culoare deschisă ca ochii unei pisici, păreau că dau vina pe toată lumea pentru faptul că era urâţi. Domnişoara Virginie, crescută, ca şi sora ei mai tânără, sub legile despotice ale mamei lor, împlinise vârsta de douăzeci şi opt de ani. Tinereţea îi îndulcea puţin expresia neplăcută pe care asemănarea cu mama ei o dădeau uneori chipului său; în schimb, severitatea maternă o înzestrase cu două mari însuşiri ce trăgeau în balanţă mai mult decât orice: era blândă şi răbdătoare. Domnişoara Augustine, care abia împlinise optsprezece ani, nu semăna nici cu tatăl, nici cu mama ei. Era una dintre acele fiice care, datorită lipsei oricărei asemănări fizice cu părinţii lor, par să adeverească această vorbă ele mironosiţă: „Copiii vin de la Dumnezeu”. Augustine era măruntă, sau ca să fim mai precişi, micuţă. Plină de gratie şi nevinovăţie, un om de lume nu i-ar fi putut găsi alt cusur acestei făpturi încântătoare decât că avea nişte gesturi cam lipsite de nobleţe, sau unele atitudini comune, şi câteodată o

oarecare sfială. Pe faţa ei tăcută şi nemişcată se citea acea uşoară mâhnire ce se observă la toate fetele tinere prea slabe spre a îndrăzni să se împotrivească vrerilor unei mame. Îmbrăcate totdeauna cu modestie, cele două surori nu puteau satisface cochetăria înnăscută la orice femeie, decât printr-un exces de curăţenie ce li se potrivea de minune şi le făcea să fie în armonie cu tejghelele strălucitoare, cu rafturile pe care bătrânul servitor nu lăsa nici un fir de praf, şi cu tradiţionala simplitate a tot ceea ce se vedea în jurul lor. Silite prin felul lor de viaţă să-şi caute prilejuri de fericire numai în munci încordate, Augustine şi Virginie nu prilejuiseră până atunci decât mulţumiri mamei lor, care se mândrea în sinea ei cu firea desăvârşită a celor două fiice. Nu e greu să ne închipuim la ce rezultate au ajuns în urma educaţiei pe care au primit-o. Crescute în vederea carierei comerciale, obişnuite să nu audă vorbindu-se decât despre chibzuieli şi socoteli strict negustoreşti, fără să fi învăţat decât gramatica, mânuirea registrelor, puţină istorie religioasă, istoria Franţei, după Le Ragois, şi fără să fi citit decât autorii a căror lectură le era îngăduită de mama lor, nu aveau un câmp de activitate prea dezvoltat: se pricepeau destul de bine să facă treburile dintr-o casă, apreciau valoarea fiecărui lucru, îşi dădeau seama de greutăţile ce-ţi stau în cale când e vorba să strângi bani, erau econoame şi aveau un mare respect pentru calităţile de negustor. Cu toată bogăţia tatălui lor, erau îndemânatice la cârpit, ca şi la brodat; deseori mama lor le spunea că ar trebui să înveţe şi bucătăria ca să ştie să comande o cină şi să poată dojeni o bucătăreasă în cunoştinţă de cauză. Necunoscând bucuriile vieţii şi urmărind cu luare aminte cum se scurge existenţa pilduitoare a părinţilor lor, ele nu-şi aruncau decât arareori privirile dincolo de zidurile vechii case părinteşti, la care, pentru mama lor, se reducea tot universul. Singurele plăceri la care se puteau aştepta pe lumea asta erau petrecerile prilejuite de sărbătorile de familie. Când salonul

cel mare de la etajul al doilea trebuia să o primească pe doamna Roguin, o domnişoară Chevrel – mai tânără cu cincisprezece ani decât vara ei şi căreia îi plăcea să poarte diamante; pe tânărul Rabourdin, subşef la finanţe; pe domnul César Birotteau, un parfumier bogat şi pe soţia lui căreia i se spunea doamna César; pe domnul Camusot, cel mai bogat negustor de mătăsuri de pe strada Bourdonnais; pe socrul său, domnul Cardet, pe doi sau trei bancheri cunoscuţi şi pe câteva cucoane despre care nu se putea spune nimic rău, pregătirile pentru despachetarea argintăriei, a porţelanurilor de Saxa, a lumânărilor şi a cristalurilor aduceau o schimbare în viaţa monotonă a acestor trei femei care alergau de colo-colo şi nu-şi mai vedeau capul de treburi, întocmai ca nişte călugăriţe ce se pregătesc să primească pe un episcop. Pentru ca, seara, frânte de oboseală câteşitrele de atâta frecat, şters, împachetat şi orânduit podoabele petrecerii la locul lor, pe când cele două fiice o ajutau pe mama lor să se culce, doamna Guillaume să le spună:

— Astăzi, n-am făcut nimic, fetelor!

Iar dacă, în cursul acestor reuniuni solemne, „maica portăreasă” îngăduia să se danseze, mutând în dormitor partidele de boston, de whist13 şi de table, asemenea concesie era socotită printre fericirile cele mai neaşteptate şi producea o bucurie tot atât de vie ca şi aceea de a se duce la două sau trei baluri mari unde Guillaume îşi însoţea fetele în timpul carnavalului. În sfârşit, o dată pe an, respectabilul postăvar dădea o petrecere pentru care nu precupeţea nimic. Oricât de bogate şi pretenţioase ar fi fost persoanele invitate, ele căutau să nu lipsească de la această petrecere; era doar lucru ştiut că firmele cele mai cu vază de pe piaţă recurgeau din când în când la imensul credit, la averea şi la experienţa îndelungată a domnului Guillaume. Cu toate astea, cele două fiice ale acestui onorabil negustor nu se bucurau de foloasele ce s-ar fi putut presupune că pot fi trase de pe urma învăţămintelor pe care contactul cu

lumea le oferă celor tineri. Ele apăreau la aceste reuniuni, trecute de altminteri în registrul de pierderi al firmei, cu nişte găteli a căror simplitate le făcea să roşească. Stilul lor de a dansa n-avea nimic deosebit, iar supravegherea maternă le stânjenea conversaţiile cu partenerii, cărora se mulţumeau să le răspundă doar prin „da” şi „nu”. Afară de asta, regulile străvechii firme „La motanul cu mingea” le impunea ca la ora unsprezece să se retragă în camera lor, adică tocmai atunci când balurile şi petrecerile abia încep să se însufleţească. În felul acesta, bucuriile lor, în aparenţă corespunzătoare oarecum averii părinteşti, deveneau de cele mai multe ori serbede din pricina obişnuinţelor şi a principiilor ce domneau în sânul familiei. În ce priveşte viaţa lor de toate zilele, o singură observaţie va fi de ajuns ca sa o înfăţişăm pe de-a-ntregul. Doamna Guillaume avea pretenţia ca fiicele ei să se îmbrace dis-de-dimineaţă, să coboare în fiecare zi la aceeaşi oră şi toate îndeletnicirile lor să se desfăşoare ca după nişte canoane monahale. Augustine însă fusese înzestrată de soartă cu un suflet destul de ales pentru a-şi da seama cât de goală era o astfel de existenţă. Câteodată ea îşi ridica în aşa fel ochii albaştri, de parcă ar fi cerut un sfat ungherelor întunecoase ale scării sau colţurilor jilave ale prăvăliei. După ce iscodea liniştea aceea mănăstirească, părea că ascultă cum apar din depărtare îndemnurile nedesluşite ale unei vieţi pasionate, care pune mai mult preţ pe simţăminte decât pe lucruri. În asemenea clipe, chipul i se îmbujora, braţele amorţite, cu muselina lor albă, cădeau pe lemnul lustruit al tejghelei, şi mama ei o trezea îndată cu o voce totdeauna acră, chiar când i se adresa cu accentele cele mai dulci:

— Augustine! La ce te gândeşti, fetiţa mea?

Probabil că Hippolyte, conte de Duglas şi Contele de Comminges, două romane pe care Augustine le găsise în dulapul unei bucătărese dată de curând afară de doamna Guillaume, şi pe care ea le devorase în timpul nopţilor lungi din cursul iernii trecute, au avut o înrâurire deosebită

asupra spiritului tinerei fete. Expresia aceea a unei dorinţe vagi, glasul dulce, pielea ca iasomia şi ochii albaştri ai Augustinei, aprinseseră aşadar în sufletul sărmanului Lebas o dragoste pe cât de puternică pe atât de respectuoasă. Printr-un capriciu lesne de înţeles, Augustine nu se simţea deloc atrasă de orfan: poate fiindcă nu se ştia iubită. În schimb, picioarele lungi, parul castaniu, mâinile mari şi înfăţişarea viguroasă a primului vânzător găsiseră o tainică admiratoare în domnişoara Virginie, care, cu toată zestrea ei de cincizeci de mii de scuzi, nu era cerută în căsătorie de nimeni. Nimic mai natural, dar, decât aceste două pasiuni opuse, care se născuseră în tăcerea tejghelelor întunecoase, aşa cum înfloresc violetele în adâncul unei păduri. Muta şi neclintita contemplare ce unea privirile acestor tineri în dorinţa lor aprinsă de a găsi un prilej de distracţie în mijlocul muncii grele şi a liniştii bisericeşti de acolo, trebuia, mai curând sau mai târziu, să trezească porniri de dragoste. Obişnuinţa de a privi mereu un chip omenesc te face să-i descoperi pe nesimţite calităţile sufleteşti şi să sfârşeşti prin a-i trece cu vederea defectele.

„Cu ritmul în care merge omul ăsta, fetele noastre nu vor întârzia să cadă în genunchi în faţa oricărui pretendent!” îşi spuse domnul Guillaume, citind primul decret prin care Napoleon anticipase asupra contingentelor de recruţi.

Din clipa aceea, văzând cu desperare cum fiica lui mai mare se trece zi de zi, bătrânul negustor îşi aduse aminte că şi el o luase în căsătorie pe domnişoara Chevrel într-o situaţie oarecum asemănătoare cu aceea în care se găseau acum Joseph Lebas şi Virginie. Ce faptă poate fi mai frumoasă decât să-şi mărite fiica şi să răsplătească o datorie sfântă, întorcând unui orfan binefacerea pe care o primise el însuşi, altădată, din partea predecesorului său, în aceleaşi împrejurări! În vârstă de treizeci şi trei de ani, Joseph Lebas se gândea la piedicile pe care diferenţa de cincisprezece ani le punea între el şi Augustine. Destul de pătrunzător, de altminteri, ca să ghicească planurile

domnului Guillaume, el cunoştea îndeajuns principiile neînduplecate ale acestuia pentru a-şi da seama că niciodată cea mai mică nu se va mărita înaintea celei mai mari. Bietul vânzător, a cărui inimă era tot atât de bună pe cât îi erau picioarele de lungi şi trupul de greoi, suferea prin urmare în tăcere.

Aşa stăteau lucrurile în această mică republică de la mijlocul străzii Saint-Denis, care semăna mai mult cu o filială a trapiştilor14. Dar, pentru o cât mai exactă prezentare a evenimentelor exterioare precum şi a sentimentelor, e nevoie să ne întoarcem cu câteva luni mai înainte de data scenei cu care se începe această povestire. Atunci, la căderea nopţii, un tânăr ce trecea prin dreptul întunecoasei prăvălii „La motanul cu mingea" rămăsese o clipă mut de admiraţie înaintea unui tablou în faţa căruia s-ar fi oprit toţi pictorii din lume. Luminile nefiind încă aprinse, magazinul alcătuia un tot negru, în fundul căruia se vedea sufrageria negustorului. O lampă în formă de stea răspândea înăuntru acea lumină gălbuie care dă atâta farmec tablourilor din şcoala olandeză. Faţa de masă albă, argintăria, cristalele de acolo erau tot atâtea accesorii strălucitoare care dădeau şi mai multă frumuseţe contrastelor vii dintre umbră şi lumină. Înfăţişarea capului de familie şi a soţiei lui, chipurile vânzătorilor, trăsăturile pure ale Augustinei, alături de care şedea o fată trupeşă şi grăsună, toate formau un grup. Cât se poate de ciudat; capetele acelea erau atât de originale, fiecare figură avea o expresie atât de deschisă şi se ghicea atât de uşor vocea, liniştea şi viaţa modestă a acestei familii, încât un artist obişnuit să înfăţişeze numai realitatea s-ar fi simţit cuprins de o dorinţă deznădăjduită de a picta scena asta descoperită din întâmplare. Trecătorul era chiar un pictor tânăr care, cu şapte ani mai înainte, primise Marele Premiu de pictură. Tocmai se întorsese de la Roma. Sufletul lui încărcat de poezie, ochii lui plin: numai de Rafaeli şi Michelangeli15, erau însetaţi de natura cea adevărată,

după o lungă şedere în falnica ţară în care arta a învăluit totul în pompa ei. Greşit sau just, aşa vedea el lucrurile. Lăsându-se mult timp pradă pasiunilor italiene, inima lui tânjea acum după una dintre acele fecioare modeste şi curate, pe care, din păcate, la Roma n-o putuse întâlni decât în pictură. De la entuziasmul stârnit în sufletul lui înflăcărat de către tabloul acesta viu pe care-l admira cu nesaţ, trecu în chip firesc la o profundă contemplare a figurii principale: Augustine părea gânditoare şi nu mânca mai deloc; gratie poziţiei lămpii a cărei lumină i se revărsa drept pe fată, se părea că bustul i se mişcă într-un cerc de foc care-i scotea şi mai mult în relief liniile capului şi i le lumina într-un fel aproape ireal. Fără să vrea, pictorul o asemănă cu un înger izgonit care îşi aduce aminte de cer. O senzaţie până acum necunoscută, o dragoste curată şi clocotitoare îi inundă inima. După ce stătu aşa câtva timp, ca zdrobit sub povara gândurilor, se smulse din fericirea ce-l cuprinsese şi se întoarse acasă, fără să mănânce şi fără să poată dormi. A doua zi, intră în atelier, de unde nu mai ieşi decât după ce aşternu pe pânză magia acelei scene a cărei amintire îl obseda cu o putere mistuitoare. Nu putea fi pe deplin fericit, atâta timp cât nu avea un portret desăvârşit al idealului său. Trecu de mai multe ori prin faţa magazinului „La motanul cu mingea”; o dată sau de două ori avu chiar îndrăzneala de a intra în prăvălie, deghizat, pentru a vedea mai de aproape făptura răpitoare pe care doamna Guillaume o apăra cu aripa ei. Timp de opt luni încheiate, nevoind să mai ştie de nimic altceva decât numai de dragostea şi de pensulele lui, se făcu nevăzut chiar şi pentru prietenii cei mai apropiaţi, uitând de lume, de poezie, de teatru, de muzică şi de cele mai dragi tabieturi ale lui. Într-o dimineaţă, Girodet16, trecând peste toate acele consemne pe care artiştii le cunosc atât de bine şi ştiu să le folosească, ajunse la el şi îl trezi din somn cu această întrebare:

— Ce-ai de gând să trimiţi la Salon?

Artistul îşi apucă prietenul de braţ şi îl trase în atelier, unde dezveli un mic tablou aflat pe şevalet şi un portret. După o lungă şi lacomă contemplaţie a celor două capodopere, Girodet sări de gâtul prietenului său şi-l sărută, fără să poată rosti o vorbă. Nu-şi putea împărtăşi emoţiile decât aşa cum le simţea, adică de la suflet la suflet.

— Eşti îndrăgostit! Spuse Girodet.

Amândoi ştiau prea bine că cele mai frumoase portrete pictate de Tizian17, de Rafael şi de Leonardo da Vinci18 se datorează acelor porniri arzătoare, care, în anumite condiţiuni, dau naştere tuturor capodoperelor. În loc de orice răspuns, tânărul artist lăsă capul în jos.

— Cât de fericit trebuie să fii, de vreme ce te-ai putut îndrăgosti aici, abia întors din Italia! Nu te sfătuiesc să trimiţi astfel de lucruri la Salon, adăugă marele pictor. Vezi tu! Aceste două tablouri nu vor fi înţelese. Coloritul ăsta atât de natural, munca asta minunată nu pot fi încă preţuite, deoarece publicul nostru nu mai e obişnuit cu atâta adâncime. Tablourile pe care le pictăm noi, dragul meu, nu sunt decât nişte mobile, nişte paravane. Ah, mai bine am scrie versuri şi am traduce pe antici. Te poţi aştepta la mai multă glorie de la asta, decât de la nenorocitele noastre de pânze!

Cu tot sfatul acesta binevoitor, cele două pânze au fost totuşi expuse. Lucrarea care înfăţişa scena de interior făcu o adevărată revoluţie în pictură. Ea deschise gustul pentru acele tablouri cu teme din viaţa de familie care, introduse cu nemiluita în toate expoziţiile noastre, ar putea face să se creadă că ele se fabrică prin procedee pur mecanice. Cât despre portret, puţini sunt pictorii care să nu păstreze amintirea acestei pânze pline de viaţă, căreia publicul, câteodată şi drept, îi lăsă cununa pe care Girodet i-o prinse cu mâna lui. Ambele tablouri fură înconjurate de o mulţime imensă. În faţa lor era un adevărat omor, cum spun femeile. Samsari, mari seniori se întreceau care să ofere mai mult pe aceste două pânze, dar artistul refuză cu încăpăţânare

să le vândă, după cum refuză să facă şi copii după ele. I se propuse o sumă enormă pentru a îngădui să fie gravate, dar colecţionarii nu fură mai norocoşi decât amatorii.

Cu toate că întâmplarea asta făcuse o vâlvă nemaipomenită, ea nu era însă dintre acelea care să ajungă până în fundul micii Tebaide19 din strada Saint-Denis… Totuşi, făcând o vizită doamnei Guillaume, soţia notarului aduse vorba despre expoziţie, de faţă fiind şi Augustine, la care ţinea foarte mult, arătându-i cum stau lucrurile. Flecăreala doamnei Roguin stârni, fireşte, în Augustine dorinţa de a vedea tablourile şi chiar îndrăzneala de a o ruga în taină pe verişoara ei să se ducă împreună cu ea la Luvru20. Verişoara interveni pe lângă doamna Guillaume şi izbuti să capete îngăduinţa de a o smulge pentru vreo două ceasuri pe verişoara ei mai mică de la plicticoasele-i îndeletniciri. Tânăra fată pătrunse, dar, prin mulţime şi ajunse până în faţa tabloului încoronat. Când se recunoscu, fu cuprinsă deodată de un fior care o făcu să tremure tare, ca o frunză de mesteacăn. Se sperie şi privi în jurul ei, căutând-o pe doamna Roguin, de care fusese despărţită de un val de lume. În clipa aceea ochii înspăimântaţi ai fetei întâlniră figura aprinsă a tânărului pictor. Îşi aminti îndată de înfăţişarea unui anume trecător, pe care, din curiozitate, îl privise adesea, bănuind ca trebuie să fie vreun nou vecin.

— Vedeţi ce m-a făcut să fac iubirea? Şopti artistul la urechea sfioasei făpturi pe care cuvintele acestea o încremeniră cu totul.

Împinsă, totuşi, de un curaj extraordinar, ea se desprinse din înghesuială şi-şi regăsi verişoara care se zbătea încă să-şi facă loc prin mulţimea ce-o împiedică să ajungă până la tablou.

— Ai să te înăbuşi! Strigă Augustine. Hai să plecăm!

Dar la Salon se întâlnesc adeseori momente când două femei nu-şi pot îndrepta paşii prin galerii după cum vor. Domnişoara Guillaume şi verişoara ei fură împinse de mişcările dezordonate ale mulţimii până la cel de-al doilea

tablou. Întâmplarea voise ca ele să se apropie cu uşurinţă, amândouă deodată, de tabloul căruia moda, de acord de astă dată cu talentul, îi conferise faima. Soţia notarului scoase o exclamaţie de uimire, care se pierdu în vacarmul şi zumzetul mulţimii, în timp ce Augustine văzând această scenă minunată începu să plângă fără voia ei. Apoi, zărind la doi paşi de ea chipul extaziat al tânărului artist, îşi duse un deget la buze, cuprinsă de un simţământ aproape inexplicabil. Necunoscutul răspunse printr-o mişcare a capului şi făcu semn spre doamna Roguin, ca spre o persoană care-i stinghereşte, arătându-i astfel Augustinei că gestul ei a fost înţeles. Jocul acesta mut aruncă parcă o pală de jeratic în trupul sărmanei fete care simţea că a săvârşit o crimă la gândul că între ea şi artist s-a încheiat o înţelegere. Căldura înăbuşitoare de acolo, neîntrerupta desfăşurare a celor mai strălucitoare toalete şi ameţeala pe care o produceau asupra Augustinei diversitatea culorilor, mulţimea de chipuri vii sau pictate, bogăţia ramelor poleite cu aur o făcură să încerce un fel de beţie care îi spori şi mai mult teama. Ar fi leşinat cu siguranţă, dacă din adâncul inimii ei nu s-ar fi înălţat, în haosul acela de senzaţii, o bucurie necunoscută ce-i învioră întreaga fiinţă. Cu toate acestea, avea impresia că e victima unuia dintre acei demoni ale căror ispite îngrozitoare îi erau prezise de glasul tunător al predicatorilor. Clipa aceea fu pentru ea ca o clipă de nebunie. Se văzu însoţită până la trăsura verişoarei sale de tânărul acela iradiind de dragoste şi fericire. În prada unui zbucium pe care nu-l mai cunoscuse până atunci, a unei beţii care o făcea să simtă că trăieşte cu adevărat, Augustine, ascultând îndemnurile inimii, privi de câteva ori spire tânărul pictor, fără a-şi ascunde tulburarea ce o cuprinsese. Niciodată roşeaţa din obrajii ei nu contrastase mai puternic cu albul tenului. Artistul putu să vadă atunci această frumuseţe în toată înflorirea ei, această nevinovăţie în toată strălucirea ei. Augustine fu cuprinsă de un fel de bucurie amestecată cu teamă, la gândul că

prezenţa ei constituia un prilej de fericire pentru acela al cărui nume se afla pe buzele tuturor, al cărui talent dădea nemurire imaginilor celor mai fugare. Era iubită! Îi era cu neputinţă să se mai îndoiască de aceasta. După ce artistul nu se mai văzu, în inimă îi răsunau încă vorbele acelea simple: „Vedeţi ce m-a făcut să fac iubirea?” Şi bătăile inimii din ce în ce mai tari i se păreau dureroase, atât de nebănuite puteri trezea în ea sângele din ce în ce mai aprins. Se plânse că o doare cumplit capul, numai ca să nu răspundă la întrebările verişoarei sale în legătură cu tablourile; dar, ajunsă acasă, doamna Roguin nu se putu opri să nu-i vorbească doamnei Guillaume despre celebritatea cucerită de „Motanul cu mingea” şi Augustine tremură din tot trupul când o auzi pe mama ei spunând că se va duce şi ea la Salon ca să-şi vadă casa. Fata se plânse din nou de durerea de cap şi i se dădu voie să se ducă să se odihnească.

— Iată cu ce te-alegi de la exhibiţiile astea, cu dureri de cap! Exclamă domnul Guillaume. Ce plăcere o mai fi şi aia, să te înghesui ca să vezi într-o pictură ceea ce poţi vedea în fiecare zi pe strada noastră! Să mă lăsaţi în pace cu artiştii ăştia, care, ca şi poeţii voştri, nu-s în stare decât să crape de foame. Ce dracu i-o fi apucat să-mi defăimeze mie casa în tablourile lor!

— Asta ne-ar putea ajuta să vindem câţiva coţi de postav mai mult, spuse Joseph Lebas.

Observaţia lui însă nu putu face ca artele şi gândirea să nu fie osândite încă o dată de către tribunalul negoţului. După cum e lesne de închipuit, aceste discuţii nu-i dădeau prea multe speranţe Augustinei. Ea se legănă toată noaptea în braţele primelor ei gânduri de dragoste. Întâmplările de peste zi i se păreau ca un vis pe care-l depăna mereu în minte. Căuta să se obişnuiască cu nădejdile, cu temerile, cu remuşcările şi cu toate acele oscilaţii sentimentale care aveau să legene de acum încolo o inimă sfioasă şi neştiutoare ca a ei. Câtă restrişte vedea acum în casa asta

întunecoasă, şi cât de multe comori descoperea în sufletul ei! Să fii soţia unui om de talent, părtaşa faimei lui! Ce de răscoliri trebuie să producă o asemenea idee în inima unei copile crescute în sânul acestei familii! Câte nădejdi trebuie să trezească ea într-o tânără care, hrănită până atunci cu principii de rând, dorise totuşi o viaţă mai frumoasă! În închisoarea asta pătrunsese o rază de soare. Augustine se îndrăgostise pe neaşteptate. Atât de multe sentimente i se împlineau dintr-odată, încât se lăsă în voia lor fără să se mai gândească la nimic. La optsprezece ani, dragostea nu învăluie oare lumea în ochii unei tinere fete cu o pânză de miraj? Departe de a bănui măcar crudele ciocniri care rezultă din căsătoria unei femei îndrăgostite cu un artist, se crezu aleasă să facă fericirea acestuia, fără să întrezărească nici o deosebire între unul şi altul. Pentru ea viitorul era aidoma cu prezentul. A doua zi, când tatăl şi mama ei se întoarseră de la Salon, pe feţele lor mâhnite se citea oarecare dezamăgire. Mai întâi, cele două tablouri fuseseră scoase din expoziţie de însuşi autorul lor; pe urmă, doamna Guillaume îşi pierduse acolo şalul de caşmir. Vestea că tablourile dispăruseră după vizita ei la Salon fu pentru Augustine mărturia unei gingăşii sufleteşti pe care femeile ştiu să o preţuiască totdeauna, chiar şi numai pe cale instinctivă.

În dimineaţa când, întorcându-se de la un bal, Théodore de Sommervieux – acesta era numele pe care gloria îl sădise în inima Augustinei – fusese împroşcat cu clăbuc de săpun de către vânzătorii de „La motanul cu mingea”, în timp ce aştepta apariţia naivei lui prietene, care, desigur, nu ştia că el se afla acolo, cei doi îndrăgostiţi se vedeau abia pentru a patra oară după întâmplarea de la Salon. Piedicile pe care severitatea ce domnea în sânul familiei Guillaume le ridica în faţa caracterului înflăcărat al artistului, făceau ca pasiunea lui pentru Augustine să capete o violenţă lesne de închipuit. Cum să ajungi până la o fată aşezată în dosul unui ghişeu între două femei ca domnişoara Virginie şi doamna

Guillaume? Cum să-i strecori o scrisoare, când mama ei n-o părăseşte niciodată? Gata, ca orice îndrăgostit să vadă numai nenorociri în jurul lui, Théodore şi-l socotea rival pe unul dintre vânzători, iar pe ceilalţi îi lua drept complicii rivalului său. Şi chiar dacă ar fi scăpat de ochii atâtor Arguşi21, se vedea înfrânt de privirile aspre ale bătrânului negustor sau ale doamnei Guillaume. Pretutindeni stavile, pretutindeni deznădejde! Însăşi violenţa pasiunii îl făcea pe tânărul pictor să nu poată descoperi acele mijloace ingenioase care, la prizonieri ca şi la îndrăgostiţi, par a fi ultima sforţare a raţiunii înfierbântate fie de o sălbatică sete de libertate, fie de focul iubirii. Théodore dădea târcoale prin cartier cu înfăţişarea unui nebun, ca şi cum umbletul i-ar fi putut inspira vreun şiretlic. În cele din urmă, după ce-şi bătu mult capul, se gândi să cumpere cu bani pe servitoarea cea grăsulie. Câteva scrisori putură fi astfel schimbate, din când în când, în cursul celor cincisprezece zile ce urmară pârdalnicei aceleia de dimineţi când domnul Guillaume şi Théodore se măsuraseră atât de amănunţit unul pe altul.

Între timp, cei doi tineri se înţeleseseră să se vadă în fiecare zi la o anumită oră, iar duminica la biserica Saint-Leu în timpul slujbei de dimineaţă şi la vecernie. Augustine îi trimisese scumpului ei Théodore o listă cu numele rudelor şi prietenilor familiei, la care tânărul pictor încercă să se introducă, în scopul de a câştiga de partea lui, dacă aşa ceva n-ar fi cu putinţă, pe una dintre aceste fiinţe preocupate numai şi numai de bani, de negoţ, şi cărora o pasiune adevărată li se va fi părând, desigur, speculaţia cea mai monstruoasă din lume, o speculaţie nemaipomenită. Pe de altă parte, în rosturile casei „La motanul cu mingea” nu intervenise nici o schimbare. Dacă Augustine era distrată, dacă, înfrângând toate regulile de supunere ce domneau în cadrul familiei, se urca în camera ei, de unde, graţie unui ghiveci cu flori, putea să facă anumite semne, dacă ofta sau cădea pe gânduri, nimeni, nici măcar mama ei, nu bănuia

nimic. Împrejurarea aceasta ar putea sa mire întrucâtva pe cei care vor fi înţeles atmosfera din această casă, unde orice visare poetică însemna un contrast cu fiinţele şi lucrurile de acolo, şi unde nimeni nu-şi putea îngădui nici un gest, nici o privire, care să nu fie observate şi urmărite pas cu pas. Pe deasupra tuturor, nimic mai natural: corabia atât de liniştită care naviga pe marea zbuciumată a vieţii comerciale a Parisului sub pavilionul „Motanului" cu mingea", era în prada uneia dintre acele furtuni pe care am putea-o numi echinocţială din pricina revenirilor ei periodice. De cincisprezece zile, cei cinci bărbaţi ai echipajului, dimpreună cu doamna Guillaume şi domnişoara Virginie, erau înhămaţi la munca aceea covârşitoare, căreia i se spune inventar. Fiecare balot era mutat de la locul lui, iar bucăţile rămase erau măsurate cu cotul pentru a se stabili valoarea exactă a cuponului. Se cercetau cu atenţie etichetele de pe pachete, ca să se ştie când fuseseră cumpărate postăvurile. Se fixau preţurile zilei. Mereu în picioare, cu cotul în mână şi cu creionul la ureche, domnul Guillaume părea un căpitan care comandă o manevră. Vocea lui ascuţită, străbătând printr-o ferestruică pentru a se adresa prin chepenguri adâncului magaziei de jos, făcea să se audă termenii aceia barbari ai limbajului comercial ce se exprimă doar prin şarade:

— Din H. N. Z., cât?

— S-a terminat.

— Cât a mai rămas din Q-X?

— Doi coţi.

— Ce preţ?

— Cinci-cinci-trei.

— Duceţi la trei A, tot J-J, tot M-P şi restul din V-D-0."

Mii de alte fraze tot atât de greu de înţeles răsunau de-a lungul tejghelelor ca nişte versuri moderne pe care romanticii le-ar recita între ei spre a-şi întreţine entuziasmul pentru unul dintre poeţii lor. Seara, Guillaume, rămânând cu primul vânzător şi cu nevasta lui, încheia

socotelile, reporta, scria datornicilor întârziaţi şi întocmea facturi. Toţi trei puneau la punct munca aceea uriaşă al cărei rezultat începea într-o singură coală de hârtie ministerială şi dovedea casei Guillaume că poseda atâta în numerar, atâta în mărfuri, atâta în poliţe şi în scrisuri; că n-avea nici un ban datorie, că avea de primit o sută sau două sute de mii de franci; că se mărise capitalul; că firmele, acareturile, rentele trebuiau să fie sau sporite, sau reparate, sau dublate. De aici se năştea dorinţa de a începe de la capăt, cu o patimă şi mai mare, strângerea de nou bănet, fără a le trece vreodată prin cap acestor curajoase furnici să-şi pună întrebarea: la ce bun?

Mulţumită acestei zarve ce se petrecea odată la un an, fericita Augustine scăpă de supravegherea Arguşilor ei. În sfârşit, într-o sâmbătă seara, se ajunse la încheierea inventarului. Cifrele totalului activ numărau destule zerouri, pentru ca, într-o împrejurare ca asta, Guillaume să calce peste consemnul sever care domnea tot anul la servirea desertului. Posacul postăvar îşi frecă bucuros mâinile şi îngădui vânzătorilor lui să rămână la masă împreună cu restul familiei. Dar oamenii echipajului abia apucară să-şi golească păhărelele cu lichior de casă, că îndată se auzi uruitul unei trăsuri. Familia se duse la teatru să vadă Cenuşăreasa, în timp ce ultimii doi vânzători primiră fiecare câte şase franci, dimpreună cu permisiunea de a se duce unde le pofteşte inima, cu condiţia ca la miezul nopţii să fie înapoi, acasă.

Cu toată această orgie, duminică dimineaţa bătrânul negustor de postav se bărbieri la ora şase, îşi puse surtucul cafeniu, ale cărui ape minunate îi produceau totdeauna aceeaşi mulţumire, îşi prinse cataramele de aur la cheutorile pantalonilor largi de mătase, apoi, pe la ora şapte, pe când toţi ai casei dormeau încă, se îndreptă spre micul birou de lângă depozitul de la etajul întâi. Lumina pătrundea acolo printr-o fereastră prevăzută cu gratii groase de metal şi care dădea într-o curticică pătrată

înconjurata de nişte ziduri şi atât de întunecată încât semăna mai degrabă cu un puţ. Bătrânul negustor deschise el însuşi obloanele căptuşite cu tablă, pe care le cunoştea atât de bine, şi ridică partea de jos a ferestrei, făcând-o să alunece prin jgheabul ei. Aerul îngheţat al curţii împrospătă dintr-odată zăpuşeala dinăuntru, ticsită de mirosul acela specific din orice birou. Negustorul rămase în picioare, cu mâna rezemată de braţul soios al unui fotoliu de trestie îmbrăcat într-un marochin a cărui culoare naturală se spălăcise; se ferea parcă să se aşeze în el. Privi cu un aer înduioşat spre biroul cu două pupitre, unde locul nevestei, care se găsea în faţa locului său obişnuit, era ceva mai ferit de o mică arcadă scobită în perele. Contemplă cartoanele numerotate, sforile, andrelele, vergile cu care pecetluia postavul, casa de bani, obiecte moştenite toate din alte vremuri, şi i se păru că se vede din nou în faţa fantomei lui jupân Chevrel. Zări acelaşi taburet pe care stătuse odinioară în prezenta răposatului său patron. Luă taburetul, îmbrăcat în piele neagră, căruia începuse, încă mai demult, să-i iasă câlţii pe la colţuri, dar fără a se risipi, şi-l aşeză cu o mână tremurătoare în acelaşi loc în care îl pusese şi predecesorul său, apoi, stăpânit de o tulburare greu de descris, trase clopoţelul care răspundea la căpătâiul patului lui Joseph Lebas. După ce făcu gestul acesta hotărâtor, bătrânul, pe care fără îndoială în clipa aceea îl copleşeau amintirile, luă trei sau patru poliţe ce-i fuseseră aduse de curând, şi le ţinu în faţa ochilor, dar fără să vadă nimic, până când Joseph Lebas apăru deodată în faţa lui.

— Stai jos, îi spuse Guillaume, arătându-i taburetul.

Cum bătrânul meşter postăvar nu-i mai spusese niciodată vânzătorului să se aşeze pe scaun în faţa lui, Joseph Lebas tresări.

— Ce părere ai despre poliţele astea? Întrebă Guillaume.

— N-au să fie plătite.

— De unde ştii?

— Am aflat că, alaltăieri, Etienne & Comp. Şi-au făcut plăţile în aur.

— Aha! Exclamă postăvarul. Atâta timp cât nu eşti bolnav nu te duci la doctor. Dar mai bine să vorbim despre altceva, Joseph, inventarul e gata?

— Da, domnule, şi dividendul22 e unul dintre cele mai frumoase din câte aţi avut până acum.

— Nu mai folosi cuvinte de astea noi! Spune produsul, Joseph. Ştii, dragul meu, că rezultatul ăsta ţi-l datorăm într-o oarecare măsură şi dumitale? Aşa că m-am gândit să nu te mai socot un simplu salariat. Doamna Guillaume mi-a dat ideea să-ţi ofer o parte de câştig. Ce zici, Joseph, „Guillaume şi Lebas”, oare numele astea n-ar suna frumos laolaltă pe o firmă? Am putea adăuga „şi compania”, ca să rotunjim semnătura.

Ochii lui Joseph Lebas fură năpădiţi de lacrimi, dar se sili să şi le ascundă.

— Ah, domnule Guillaume! Nu ştiu dacă merit atâta bunătate. Nu fac decât să-mi împlinesc datoria. Şi aşa, e destul de mult că aţi ajutat un biet orfan.

Îşi freca manşeta de la mâna stângă cu cea de la mâna dreaptă şi nu îndrăznea să se uite în ochii bătrânului care zâmbea gândindu-se că tânărul acesta modest are, fără îndoială, întocmai ca şi el, altădată nevoie de încurajare pentru ca lucrurile să poată fi înţelese pe deplin.

— Şi totuşi – reîncepu tatăl Virginiei – trebuie să-ţi spun, Joseph, că nu meriţi o cinste ca asta! Dumneata nu arăţi faţă de mine aceeaşi încredere pe care o arăt eu faţă de dumneata. (Vânzătorul îşi ridică brusc capul.) Cunoşti mecanismul casei de bani. De doi ani încoace, ţi-am împărtăşit aproape toate combinaţiile mele. Te-am trimis şi pe la fabrici. Într-un cuvânt, eu nu mai am nici un secret faţă de dumneata. Pe când dumneatA. Ai o iubită şi nu mi-ai spus nimic. (Joseph Lebas roşi.) O! O! Strigă Guillaume, credeai oare că poţi înşela o vulpe bătrână ca mine! Tocmai

pe mine, despre care ştii prea bine că am fost în stare să ghicesc până şi falimentul lui Lecoq?

— Cum, domnule? Răspunse Joseph Lebas cercetându-l pe patronul său cu aceeaşi luare aminte cu care-l cerceta acesta. Cu alte cuvinte, ştiţi că sunt îndrăgostit?

— Ştiu totul, ştrengarule, îi spuse respectabilul şi vicleanul negustor, trăgându-l de vârful urechii. Dar te iert, fiindcă şi eu am făcut la fel.

— Şi o să mi-o daţi?

— Da, împreună cu cincizeci de mii de taleri23, şi am să-ţi mai dau încă pe atâţia, şi vom începe cu un capital nou, sub o firmă nouă. O să învârtim împreună afaceri bune, băiatule, exclamă entuziasmat bătrânul negustor, ridicându-se în picioare şi dând din mâini. Că vezi tu, dragă ginere, nimic nu e mai frumos ca negoţul. Cei care stau şi se întreabă ce plăceri ar putea găsi cineva în asta sunt nişte nătărăi. Să miroşi totdeauna unde e o afacere bună, să ştii să stăpâneşti piaţa, să aştepţi cu emoţie, ca la jocul de noroc, falimentul lui Etienne & Comp., să vezi un regiment întreg din garda imperială îmbrăcat în postavul tău, să pui piedică unui vecin – în mod cinstit, bineînţeles!

— Să fabrici mai ieftin ca ceilalţi, să urmăreşti din faşă o afacere care se înfiripă, creşte, se clatină şi izbândeşte, să cunoşti ca un prefect de poliţie toate tainele caselor de comerţ ca să n-apuci pe un drum greşit, să rămâi neclintit în faţa dezastrelor, să ai prieteni, prin corespondenţă, în toate oraşele industriale – ei, ia spune, Joseph, nu e ăsta un joc necontenit? Şi asta este viaţa însăşi! Eu am să mor în hărţuiala asta, ca bătrânul Chevrel, dar îţi spun drept că n-o să-mi pară rău.

În înflăcărarea discursului său improvizat cu atâta tărie, tata Guillaume aproape nici nu observase că vânzătorul plângea de-a binelea, cu lacrimi fierbinţi.

— Joseph, dragul meu băiat, dar ce-i cu tine?

— Ah, o iubesc atât de mult, atât de mult, domnule Guillaume, că-mi simt inima zdrobită, şi nu ştiu dacă.

— Lasă, lasă, măi băiatule, făcu negustorul înduioşat, nici nu ştii cât eşti de fericit, zău aşa, fiindcă şi ca te iubeşte. Asta o ştiu eu!

Şi-l privi pe vânzător clipind din ochii lui mici, verzi.

— Ah, domnişoară Augustine! Domnişoară Augustine! Exclamă Joseph Lebas într-o pornire de entuziasm.

Dădu să iasă în goană din birou, dar se simţi încleştat de mâna de fier a patronului încremenit, care îl trase cu putere în faţa lui.

— Ce rost are Augustine în afacerea asta? Întrebă Guillaume al cărui ton îl îngheţă subit pe sărmanul Joseph Lebas.

— Dar nu despre ea. Nu pe ea O. O iubesc? Rosti vânzătorul bâlbâindu-se.

Dezamăgit de faptul că intuiţia îl înşelase, Guillaume se aşează din nou pe scaun şi-şi sprijini cu amândouă mâinile capul lunguieţ, pentru a cugeta la situaţia ciudată în care se găsea.

Joseph Lebas, ruşinat şi deznădăjduit, rămase în picioare.

— Joseph – reîncepu negustorul cu o demnitate rece – eu îţi vorbeam de Virginie. Dar dragostea nu se comandă, ştiu. Ei bine, mă bizui pe discreţia dumitale, aşa că să uităm de întâmplarea asta. Pentru nimic în lume n-am s-o mărit pe Augustine înaintea Virginiei. Partea dumitale de câştig va fi de zece la sută.

Vânzătorul, pe care dragostea îl însufleţea cu un ştiu ce îndrăzneală şi elocinţă, îşi împreună mâinile, deschise gura şi timp de un sfert de ceas îi vorbi lui Guillaume cu atâta căldură şi simţire, că situaţia se schimbă. Dacă ar fi fost vorba de o afacere comercială, bătrânul negustor ar fi invocat anumite reguli fixe ca să ia o hotărâre; dar, azvârlit la o mie de leghe depărtare de lumea negoţului, pe întinsa mare a sentimentelor şi fără nici o busolă, plutea nehotărât în faţa unei întâmplări atât de originale, cum îi spunea el. Furat de bunătatea lui firească, bătu puţin câmpii.

— Ei, zău aşa, măi Joseph, cred că ştii că cele două copile ale mele s-au născut la zece ani una după alta! Domnişoara Chevrel n-a fost frumoasă, cu toate astea n-are nici un motiv să se plângă de mine. Fă şi tu la fel. Ei, hai, nu fi prost şi nu mai plânge! Lasă, poate că o să se aranjeze şi asta, o să vedem noi. Slava Domnului, sunt destule mijloace ca să ieşim din încurcătură. Noi, bărbaţii, nu rămânem pe vecie nişte Celadoni24 pentru soţiile noastre. Mă auzi? Doamna Guillaume e o femeie pioasă, aşa că. Ei dar fie, fie, zău aşa, în dimineaţa asta, când om pleca la biserică, haide, ia-o de braţ pe Augustine.

Acestea fură frazele aruncate la întâmplare de Guillaume. Concluzia cu care se încheiau ele îl încântă pe îndrăgostitul vânzător, care strânse mâna viitorului lui socru, după ce acesta îi spuse cu subînţeles că totul se va termina cum e mai bine, şi ieşi din biroul afumat gândindu-se la unul dintre prietenii lui pentru domnişoara Virginie.

„Ce o să spună oare doamna Guillaume?” întrebarea asta îl cutremură pe bravul negustor de îndată ce rămase singur.

La masa de dimineaţă, doamna Guillaume şi Virginie, cărora negustorul de postav nu le împărtăşise încă dezamăgirea lui, îi priviră cu un aer răutăcios pe Joseph Lebas, care părea tare stânjenit. Sfiala vânzătorului avu darul de a câştiga prietenia soacrei. Stăpâna casei deveni din nou atât de voioasă încât îi aruncă, zâmbind, o privire domnului Guillaume, şi îşi îngădui chiar câteva dintre acele glume uşoare a căror pronunţare intrase în uzul tradiţional al unor familii cuviincioase ca a lor. Aduse apoi vorba despre potrivirea dintre înălţimea Virginiei şi a lui Joseph şi îi puse să se măsoare. Avansurile astea neroade abătură câteva umbre pe fruntea capului de familie, care, dornic de a restabili buna-cuviinţă, îi porunci Augustinei să-l ia de braţ pe primul vânzător în drumul spre Saint-Leu. Doamna Guillaume, surprinsă de această curtenie bărbătească, îl onoră pe soţul ei cu un semn aprobativ din cap. Şi cortegiul

porni astfel de acasă, într-o ordine care nu putea să dea vecinilor prilej pentru nici o răstălmăcire răutăcioasă.

— Nu sunteţi de părere, domnişoară Augustine – glăsuia vânzătorul tremurând – că soţia unui negustor care se bucură de un mare prestigiu, ca domnul Guillaume, de pildă, ar putea să se distreze ceva mai mult decât se distrează mama dumneavoastră, că ar putea să aibă diamante şi să umble cu trăsura? O, eu, dacă m-aş însura, aş lua tot greul asupra mea, numai ca să-mi ştiu nevasta fericită. N-aş pune-o să stea la tejghea. Că, vedeţi dumneavoastră, astăzi, în postăvărie, nu mai e atâta nevoie ele femei, cum era altădată. Domnul Guillaume n-a greşit când a procedat aşa cum a procedat, mai ales că aceasta era şi plăcere a soţiei dumnealui. E bine ca o femeie să ştie să dea o mână ele ajutor la încheierea socotelilor, la ţinerea corespondenţei, la vânzarea curentă, la comenzi, în gospodărie, nu de alta, dar ca să nu se înveţe cu lenea, însă atâta tot. La ora şapte, după închiderea prăvăliei, eu m-aş distra, m-aş duce la teatru, aş face vizite. Dar mi se pare că nu mă ascultaţi.

— Ba da, domnule Joseph. Ce crezi despre pictură? E o ocupaţie frumoasă, nu-i aşa?

— Da, cunosc şi eu un pictor de clădiri, domnul Lourdois, care câştigă bine.

Discutând astfel, familia ajunse la biserica Saint-Leu. Aici, doamna Guillaume reintră în drepturile ei şi, pentru prima oară, o trase pe Augustine alături de dânsa; Virginie se aşează pe al patrulea scaun, lângă Lebas. În timpul liturghiei, totul se desfăşură normal între Augustine şi Théodore care, în picioare, în dosul unui stâlp, se „ruga” cu înfocare la madona lui, pe care n-o mai slăbea din ochi. După Evanghelie însă, doamna Guillaume băgă de seamă, cam târziu, e adevărat, că fiica ei Augustine ţinea cartea de rugăciuni de-a-ndoaselea. Tocmai se pregătea s-o dojenească aspru, dar, ridicându-şi voaleta, îşi întrerupse lectura şi-şi îndreptă privirile în direcţia în care fugeau

ochii fetei. Cu ajutorul ochelarilor, ea văzu pe tânărul artist a cărui eleganţă plină de gust arăta a fi mai degrabă un căpitan de cavalerie în concediu, decât un negustor de prin cartier. E greu să ne închipuim starea de tulburare ce-o cuprinse pe doamna Guillaume, mândră de educaţia desăvârşită pe care o dăduse fetelor ei, când prinse de veste că în inima Augustinei sălăşluia o iubire ascunsă, pe care naivitatea şi bigotismul ei o făceau să pară mai primejdioasă decât ar putea să fie în realitate. Îşi socotea fata coruptă până în fundul sufletului.

— Ţine-ţi, mai bine, cartea cum se cuvine, domnişoară! Îi spuse ea cu o voce înceată, dar zguduită de iubire. Şi cu un gest brutal smulse cartea acuzatoare, aşezând-o în aşa fel încât literele să fie în poziţia lor normală. Să nu te împingă păcatul să-ţi îndrepţi ochii în altă parte decât la rugăciuni – adăugă ea – că altfel vei avea de-a face cu mine. După slujbă, o să stăm de vorbă toţi trei, cu tatăl tău şi cu mine.

Vorbele acestea fură ca o lovitură de trăsnet pentru biata Augustine. Era gata să leşine, dar luptând între durerea pe care o simţea şi teama de a face tărăboi în biserică, avu tăria de a-şi stăpâni tulburarea. Cu toate astea, nu era greu de ghicit zbuciumul din sufletul ei, văzând cum îi tremura cartea de rugăciuni în mâini şi cum îi curgeau lacrimile pe fiecare pagină pe care o întorcea. În faţa privirii sfredelitoare pe care i-o aruncă doamna Guillaume, artistul înţelese primejdia ce-i ameninţa iubirea, şi ieşi din biserică spumegând de mânie, dar hotărât să înfrunte orice încercare.

— Du-te-n camera dumitale, domnişoară, îi porunci doamna Guillaume fiicei sale după ce se întoarseră acasă. O să te chemăm noi; dar bagă de seamă, nu care cumva să ieşi de acolo!

Consfătuirea celor doi soţi fu atât de tainică, încât la început nimeni nu află nimic. Totuşi, Virginie, care o încurajase pe sora ei prin mii de manifestări de simpatie, se arătă atât de îndatoritoare încât se furişă până lângă uşa de

la dormitorul mamei sale, unde avea loc discuţia şi de unde prinse din zbor câteva cuvinte. La primul drum pe care-l făcu de la al treilea la al doilea etaj, îl auzi pe tatăl ei strigând:

— Doamnă, vrei, dar, să-ţi omori fata?

— Fii liniştită, draga mea – îi spuse Virginie surorii ei care plângea întruna – tata îţi ia apărarea!

— Şi ce-au de gând să-i facă lui Théodore? Întrebă nevinovata copilă.

Iscoditoarea Virginie coborî atunci din nou. De data asta însă întârzie mai mult în dreptul uşii; rezultatul: află că Lebas o iubea pe Augustine. Era scris ca, în această zi de pomină, o casă de obicei atât de liniştita să se transforme într-un infern. Când domnul Guillaume îi aduse la cunoştinţă că Augustine era îndrăgostită de un străin, Joseph Lebas fu cuprins de desperare. Toate speranţele lui, care-l făcuseră să-şi pregătească prietenul s-o ceară în căsătorie pe domnişoara Virginie, se năruiră dintr-o dată. Domnişoara Virginie, aflând cu îndurerare că Joseph, pasămite, o refuzase, fu apucată de migrenă. Dezbinarea dintre cei doi soţi, în urma discuţiei pe care domnul şi doamna Guillaume o avuseseră împreună şi în care, pentru a treia oară în viaţa lor, se găseau pe poziţii diferite, se manifestă într-un chip cât se poate de violent. În sfârşit, la ora patru după-amiază, Augustine, palidă, tremurând toată şi cu ochii roşii de plâns, apăru înaintea tatălui şi mamei sale. Sărmana copilă înşiră cu sinceritate toată scurta poveste a dragostei ei.

Liniştită de cuvintele tatălui său, care îi făgăduise să o asculte în tăcere, îşi luă inima în dinţi şi pronunţă în faţa părinţilor numele scumpului ei Théodore de Sommervieux, accentuând în mod intenţionat particula aristocratică. Lăsându-se, pentru prima oară, în voia farmecului de a-şi da pe faţă sentimentele, avu destulă îndrăzneală spre a mărturisi cu o siguranţă plină de nevinovăţie că îl iubea pe

domnul de Sommervieux, că îi scrisese, şi adăugă cu lacrimi în ochi:

— Ar însemna să mă nenorociţi, măritându-mă cu altul.

— Dar, Augustine, tu nu-ţi dai seama ce înseamnă un pictor? Exclamă mama ei, îngrozită.

— Doamnă Guillaume! Făcu bătrânul tată, tăind vorba soţiei lui. Augustine, adăugă el, artiştii sunt în general nişte pierde-vară. Sunt prea cheltuitori ca să nu fie altceva decât nişte stricaţi. Am fost furnizorul răposatului domn Joseph Vernet, al răposatului domn Lekain şi al răposatului domn Noverre. Ah, dacă ai şti de câte ori acest domn Noverre, cavaler de Saint-Georges, şi mai cu seamă domnul Philidor25, l-au tras pe sfoară pe bietul nostru taica Chevrel! Sunt nişte sclifosiţi, îi cunosc eu bine: buni de gură, manieraţi, dar încolo. Ah! Niciodată acest domn Sumer. Somm.

— De Sommervieux, tată!

— Ei, bine, de Sommervieux, fie! Desigur că niciodată acest de Sommervieux al tău nu s-a purtat cu tine atât de frumos cum s-a purtat domnul cavaler de Saint-Georges faţă de mine în ziua când am obţinut o sentinţă a consulilor26 împotriva lui. De aceea şi era socotit printre oamenii de vază de altădată.

— Dar, tată, domnul Théodore e nobil şi mi-a scris c-a fost bogat. Tatăl lui se numea cavalerul de Sommervieux, înainte de revoluţie.

La aceste vorbe, domnul Guillaume privi spre teribila lui jumătate, care, ca orice femeie căreia nu i se face pe plac, bătea cu vârful piciorului în podea şi păstra o tăcere mocnită. Se ferea chiar să-şi întoarcă ochii mânioşi spre Augustine, şi părea că aruncă asupra domnului Guillaume întreaga răspundere a unui act atât de grav, de vreme ce părerea ei nu era luată în considerare. Totuşi, cu toată aparenta-i stăpânire de sine, când îşi văzu soţul gata să accepte cu uşurinţă o catastrofă care n-avea nimic comun cu negoţul, strigă:

— Ce să spun, domnule, eşti de-o slăbiciune faţă de fetele dumitale! Dar.

Uruitul unei trăsuri care se opri în faţa porţii întrerupse deodată muştruluiala de care bătrânul negustor începuse să se teamă. Peste o clipă, doamna Roguin năvăli în mijlocul camerei şi, privind spre cei trei actori ai acestei scene de familie:

— Ştiu totul, verişoară! Rosti ea cu un aer protector.

Doamna Roguin avea o slăbiciune: aceea de a crede că nevasta unui notar din Paris e îndreptăţită să joace rolul unei femei de lume.

— Ştiu totul, repetă ea, şi viu în arca lui Noe, ca porumbiţa, cu ramura de măslin: Am întâlnit imaginea asta în Génie du Christianisme27, explică întorcându-se spre doamna Guillaume; cred că-ţi place comparaţia, verişoară. Ştii – adăugă apoi zâmbind către Augustine – că acest domn de Sommervieux e un om încântător? Mi-a dăruit azi dimineaţă portretul meu făcut de o adevărată mână de maestru. Trebuie să preţuiască cel puţin şase mii de franci.

La aceste cuvinte, atinse uşurel braţul domnului Guillaume. Bătrânul negustor nu se putu împiedica de-a face o strâmbătură mare din gură, aşa cum îi era obiceiul.

— Îl cunosc foarte bine pe domnul de Sommervieux, reîncepu porumbiţa. În ultimele două săptămâni a fost nelipsit la seratele mele, cărora le dădea mult farmec. Mi-a împărtăşit toate ofurile lui şi m-a pus să-i fiu avocat. De azi dimineaţă ştiu că o adoră pe Augustine, şi că ea va fi a lui. Ah! Verişoară, nu da aşa din cap în semn de refuz! Aflaţi că o să fie făcut baron şi că a primit de curând „Legiunea de onoare”28, pe care i-a acordat-o însuşi împăratul29 în urma expoziţiei de la Salon. Roguin este acum notarul lui şi-i cunoaşte toate veniturile. Ei bine, domnul de Sommervieux posedă o rentă de douăsprezece mii de livre în proprietăţi imobiliare. Vă daţi seama ce-ar putea ajunge socrul unui om ca el? Cel puţin primar al arondismentului. Şi n-aţi văzut cum domnul Dupont a fost făcut conte al Imperiului şi

senator numai pentru că, în calitate de primar, l-a felicitat pe împărat cu prilejul intrării sale în Viena? Ce mai, căsătoria asta trebuie să se facă! Eu, una, îl ador pe tânărul ăsta minunat. O purtare ca a lui faţă de Augustine nu se întâlneşte decât în romane. Lasă, micuţa mea, ai să fii fericită şi toată lumea o să dorească să fie în locul tău. La seratele mele vine şi doamna ducesă de Carigliano care se prăpădeşte după domnul de Sommervieux. Anumite guri rele spun că ea n-ar veni la mine decât pentru el. Auzi colo, ca şi cum o ducesă abia înnobilată s-ar simţi prost la o Chevrel, a cărei familie are în urma ei o sută de ani de vrednică burghezie!

— Augustine – continuă doamna Roguin după o mică pauză – am văzut portretul. Doamne, cât e de frumos! Ştii că împăratul a ţinut să-l vadă? I-a spus mareşalului, glumind, că dacă la curtea lui ar fi multe femei ca aceea, atunci când vin atâţia regi acolo, ar garanta o pace permanentă în Europa. Măgulitor, nu?

Furtuna cu care se începuse ziua aceasta era menită să fie aidoma celor din natură, urmată adică de o vreme liniştită şi senină. Doamna Roguin puse atâta putere de convingere în vorbele ei, ştiu să atace în acelaşi timp atâtea coarde sensibile din inimile uscate ale domnului şi doamnei Guillaume, încât, până la urmă nimeri una din care avea să tragă folos. În acea epocă ciudată, familiile ele negustori şi burghezi aveau mai mult ca oricând mania nebunească a încuscririlor cu marii seniori, şi generalii Imperiului profitau30 într-o măsură destul de largă de această împrejurare. Domnul Guillaume se declara însă, pe faţă, împotriva acestei nenorocite pasiuni. El avea axiomele lui de la care nu se abătea, şi anume că, pentru a fi fericită, o femeie trebuie să se mărite cu un bărbat de aceeaşi categorie socială cu ea; cel care încearcă să se cocoaţe prea sus va fi, mai curând sau mai târziu, pedepsit pentru aceasta; dragostea rezistă atât de puţin în faţa hărţuielilor căsniciei, încât soţii trebuie să găsească unul la celălalt

calităţi destul de solide ca să poată fi fericiţi; nu e nevoie ca unul dintre ei să fie mai învăţat decât celălalt, pentru că, înainte de toate, ei trebuie să se înţeleagă. Când soţul zice hăis şi soţia cea, riscă să moară amândoi de foame. Proverbul acesta el îl născocise. Asemuia căsniciile de felul acesta cu vechile stofe de mătase şi de lână, în care mătasea ajungea mai totdeauna să taie lâna. Totuşi, e atâta deşertăciune în adâncul inimii omeneşti, încât chibzuinţa cârmaciului care conducea atât de bine „Motanul cu mingea” se nărui sub agresiva elocinţă a doamnei Roguin. Severa doamnă Guillaume găsi cea dintâi în slăbiciunea fiicei ei temeiuri de a se abate de la aceste principii, pentru a putea consimţi să-l primească în casă pe domnul Sommervieux, pe care îşi puse în gând să-l descoase cu toată străşnicia.

Bătrânul negustor se duse să-l caute pe Joseph Lebas, pe care-l puse în curent cu cele întâmplate. La orele şase şi jumătate, sufrageria, înfăţişată pe pânză de pictor, întrunea sub acoperişul ei de sticlă pe domnul şi pe doamna Roguin, pe tânărul artist şi fermecătoarea Augustine, pe Joseph Lebas, care-şi aştepta fericirea cu răbdare şi pe domnişoara Virginie, căreia îi trecuse migrena. Domnul şi doamna Guillaume îşi şi vedeau odraslele căpătuite şi soarta „Motanului cu mingea” trecută în mâini pricepute. Mulţumirea lor ajunse la culme când, la desert, Théodore le dărui uluitorul tablou pe care ei nu reuşiseră să-l vadă, tablou care înfăţişa interiorul acestei vechi prăvălii, căreia i se hărăzise atâta fericire.

— Ce drăguţ e! Exclamă Guillaume. Şi când te gândeşti că s-au găsit unii care voiau să dea treizeci de mii de franci pe el!

— Asta, pentru că se văd în el dantelele mele, reluă doamna Guillaume.

— Şi stofele astea desfăcute, adăugă Lebas. Parcă-ţi vine să le pipăi.

— Draperiile sunt totdeauna de efect în artă, explică pictorul. Noi, artiştii moderni, am fi foarte fericiţi dacă am izbuti să redăm perfecţiunea veşmintelor antice.

— Aşadar, îţi plac stofele? Exclamă tata Guillaume. Ei, zău aşa, păi atunci bate palma colea, tânărul meu prieten! De vreme ce preţuieşti comerţul, o să ne înţelegem noi. La urma urmei, de ce l-ai dispreţui? Lumea a început doar cu el, deoarece Adam a vândut paradisul pe un măr. Între noi fie zis, n-a făcut o afacere grozavă!

Şi bătrânul negustor începu să râdă din toată inima, aţâţat de şampania pe care o oferea cu dărnicie. Vălul ce lega ochii tânărului artist era atât de gros, încât el văzu în viitorii lui socri nişte oameni drăguţi şi nu se dădu în lături de a-i înveseli cu câteva glume cuviincioase. De aceea câştigă simpatia tuturor. Seara, după ce salonul mobilat cu lucruri bogate, cum spunea stăpânul casei, se goli şi în timp ce doamna Guillaume trecea repede de la masă la sobă, apoi la candelabrul aprins, suflând în lumânări, priceputul negustor, care îşi regăsea totdeauna isteţimea de îndată ce era vorba de afaceri sau de bani, o trase pe fiica lui Augustine lângă el, apoi, luând-o pe genunchi, îi vorbi aşa:

— Scumpa mea copilă, fiindcă tu vrei astfel, ai să te măriţi cu Sommervieux al tău; eşti liberă să dispui singură de capitalul tău de fericire. Dar să nu crezi că mă las amăgit de cei treizeci de mii de franci pe care-i câştigă stricând bunătate de pânze. Banii se duc tot atât de repede precum vin. L-am şi auzit astă-seară pe tânărul acesta nesimţit spunând că dacă banul e rotund, e ca să se rostogolească! Numai că, dacă e rotund pentru cei risipitori, el e turtit pentru oamenii chibzuiţi care-l strâng şi-l chivernisesc. Ori, copila mea, flăcăul ăsta chipeş o să-ţi dea trăsuri, diamante? Carevasăzică, are parale şi vrea să le cheltuiască pentru tine! Bene sit! 31 Nu mă bag, nu mă amestec. Cât despre ceea ce am să-ţi dau eu, n-aş vrea ca bănişorii strânşi cu atâta trudă să se ducă pe carete sau pe zorzoane. Cine cheltuieşte prea mult nu se îmbogăţeşte niciodată. Cu o

zestre de o sută de mii de taleri n-o să poţi cumpăra tot Parisul. Într-o bună zi o să-ţi mai dau, e drept, încă vreo câteva sute de mii de franci, dar, să fiu al naibii, dacă n-am să te fac să-i aştepţi cât mai mult cu putinţă. Aşa că l-am tras pe pretendentul tău deoparte şi, pentru un om ca mine, care a provocat falimentul lui Lecoq, n-a fost deloc greu să conving pe un simplu artist să se însoare cu separaţie de bunuri. Voi fi cu ochii în patru la încheierea contractului, pentru a trece lămurit toate donaţiile pe care îşi propune să ţi le facă. Într-un cuvânt, copila mea, trag nădejde să fiu bunic, ce naiba, şi vreau să mă îngrijesc de pe acum de nepoţeii mei, aşa că jură-mi chiar în clipa asta că n-ai să iscăleşti niciodată nimic în materie de bani decât cu învoirea mea. Iar dacă o fi să plec şi să mă întâlnesc prea devreme cu taica Chevrel, jură-mi că ai să te sfătuieşti cu tânărul Lebas – cumnatul tău. Făgăduieşte-mi!

— Da, tată, ţi-o jur.

La aceste cuvinte rostite cu o voce blândă, bătrânul îşi sărută fiica pe amândoi obrajii. În seara aceea, toţi îndrăgostiţii dormită aproape tot aşa de liniştiţi ca şi domnul şi doamna Guillaume.

La câteva luni de la duminica aceea de neuitat, pristolul de la Saint-Leu fu martorul a două căsătorii cu totul diferite. Augustin e şi Théodore veniră în faţa altarului îmbătaţi de fericire, cu ochii, plini de iubire, gătiţi în haine elegante şi aşteptaţi de un echipaj luxos. Virginie, sosind împreună cu familia într-o trăsură luată cu chirie, şi condusă la braţ de tatăl ei păşea smerită şi într-o găteală cât se poate de simplă în urma surorii sale mai mici, ca o umbră ce-ar fi fost necesară pentru întregirea armoniei acestui tablou. Domnul Guillaume făcuse tot ce-i stătuse în putinţă pentru ca Virginie să fie cununată la biserică înaintea Augustinei, dar avu nemulţumirea să vadă că preoţii dimpreună cu ceilalţi slujitori mai mărunţi dădeau întâietate celei mai elegante dintre mirese. Auzise câţiva vecini de-ai lui aprobând cu satisfacţie bunul simţ al domnişoarei Virginie care făcea,

spuneau ei, căsătoria cea mai trainică şi rămânea credincioasa cartierului; în acelaşi timp aruncau tot felul de înţepături pornite din invidie la adresa Augustinei care se mărita cu un artist, cu un nobil, şi adăugau cu un fel de spaimă că dacă Guillaumii se lasă târâţi de ambiţie, postăvăria se va duce de râpă. Când un bătrân negustor de evantaie spuse că mână spartă ăla o s-o aducă în curând la sapă de lemn, Guillaume se felicită în petto32 pentru prevederea de care dăduse dovadă în întocmirea actului dotal. Seara, după un bal strălucit urmat de una dintre acele mese îmbelşugate a cărei amintire începe să piară în rândurile generaţiei de azi, familia se despărţi. Domnul şi doamna Guillaume rămaseră în casa lor din strada Colombier, unde se făcuse nunta; domnul şi doamna Lebas se întoarseră în trăsura lor luată cu chirie la vechea locuinţă din strada Saint-Denis, pentru a conduce mai departe nava „Motanului cu mingea”, iar artistul, beat de fericire, o prinse în braţe pe scumpa lui Augustine şi când cupeul lor ajunse în strada Trois-Frčres, o luă pe sus şi o duse plin de voioşie într-un apartament pe care îl înfrumuseţau toate artele.

Flacăra pasiunii care-l stăpânea pe Théodore făcu să se scurgă aproape un an fără ca cel mai mic nor să întunece azurul cerului sub care trăiau tinerii căsătoriţi. Pentru ei existenta n-avea nimic apăsător. Théodore îmbogăţea fiecare zi cu noi şi noi jerbe de plăcere. Ştia să împletească avântările pasiunii cu dulcea lâncezeală a acelor clipe de taină, când sufletele se pierd într-un extaz atât de înalt încât par a uita cu totul îmbrăţişările trupeşti. Nefiind în stare să mai judece, fericită, Augustine se lăsa legănată în braţele bucuriei ei, socotind totuşi că nu dă îndeajuns oferindu-se în întregime sacrului şi îngăduitului amor al căsniciei. Simplă şi neştiutoare, ea nu cunoştea nici cochetăria refuzurilor, nici dominaţia pe care o tinerică din lumea bună o exercită asupra unui bărbat cu ajutorul a tot felul de capricii dibace. Era prea îndrăgostită ca să se mai

gândească la viitor şi nu-şi închipuia că o viaţă atât de plăcută s-ar putea sfârşi vreodată. Fericită că este izvorul tuturor bucuriilor soţului ei, credea că această dragoste nestinsă va fi pentru ea, totdeauna, podoaba cea mai frumoasă din lume, tot astfel cum devotamentul şi supunerea sa vor fi o nesfârşită atracţie. În cele din urmă, satisfacţiile iubirii îi dădură atâta strălucire, încât frumuseţea îi trezi orgoliul şi o făcu să creadă că ar putea să pună stăpânire pentru totdeauna pe un bărbat care se aprindea aşa de repede ca domnul de Sommervieux. Precum se vede, situaţia ei de femeie nu-i dezvălui alte învăţăminte, decât cele ale iubirii. La sânul acestei fericiri. Rămase aceeaşi fetiţă nepricepută care dusese o viaţa modestă în strada Saint-Denis şi nici nu se gândea să-şi însuşească deprinderile, experienţa şi tonul lumii în care avea să trăiască. Toate vorbele pe care le rostea fiind numai cuvinte de dragoste, arătau, e drept, oarecare mlădiere a spiritului ei şi o anumită gingăşie în expresie; în realitate însă folosea limbajul comun al tuturor femeilor atunci când devin obiectul unei pasiuni în care se simt ca în elementul lor. Dacă din întâmplare Augustine spunea ceva ce nu se potrivea cât ceea ce gândea Théodore, tânărul artist râdea aşa cum râzi de primele greşeli ale unui străin, dar, care până la urmă devin obositoare dacă omul nu se corectează.

Cu toată dragostea aceasta, la încheierea unui an ce fusese tot atât de fermecător pe cât de repede trecuse, Sommervieux simţi într-o dimineaţă nevoia de a-şi relua lucrul şi tabieturile lui. Soţia lui era însărcinată. El începu să se întâlnească din nou cu prietenii săi. În perioada greutăţilor prin ca re trece o femeie tânără în anul când îşi alăptează pentru prima oară un copil, ei lucră, desigur, cu multă tragere de inimă; dar uneori simţea nevoia să iasă în lume pentru a se distra. Casa în care se ducea mai bucuros era aceea a ducesei de Carigliano, care până la urmă izbutise să-l atragă la dânsa pe celebrul artist. După ce Augustine se întremă, şi când copilul nu mai avu nevoie de

îngrijirile neîncetate ce-o obligă pe în a mă să renunţe la plăcerile lumii, Théodore începu să simtă dorinţa de a cunoaşte acele satisfacţii ale amorului propriu pe care ni le dă societatea atunci când apărem în mijlocul ei alături de o femeie frumoasă, demnă de invidie şi admiraţie. Faptul că străbătea saloanele, învăluită în strălucirea gloriei soţului ei care se răsfrângea şi asupra ei, stârnind gelozia celorlalte femei, fu pentru Augustine un nou izvor de bucurii; dar asta avea să fie ultima rază pe care i-o arunca fericirea ei conjugală. Vanitatea soţului începu să se simtă rănită de îndată ce, în ciuda străduinţelor ei zadarnice, Augustine îşi dădu în vileag stângăcia, nesiguranţa în exprimare şi îngustimea ideilor. Caracterul lui Sommervieux, domolit timp de aproape doi ani şi jumătate de primele înlănţuiri ale iubirii, îşi reluă, de astă dată cu liniştea unei patimi mai puţin tinereşti, cursul şi deprinderile lui obişnuite, abătute o clipă din făgaşul lor firesc. Poezia, pictura şi desfătările rafinate ale imaginaţiei dispun, la oamenii aleşi, de drepturi ce nu pot fi înlăturate. La Théodore, nevoile acestea ale unui suflet larg nu fuseseră părăsite în decursul celor doi ani, ci găsiseră numai un teren nou. Dar după ce câmpiile dragostei fură străbătute, după ce artistul culese, întocmai ca şi copiii, atâţia trandafiri şi albăstrele cu o lăcomie ce-l făcu să nu-şi dea seama că nu-i mai încăpeau în braţe, totul se schimbă. De câte ori pictorul îi arăta soţiei sale schiţele celor mai frumoase compoziţii, o auzea exclamând la fel ca pe batonul Guillaume: „Ce drăguţe!” Admiraţia ei lipsită de căldură nu provenea dintr-un sentiment de înţelegere artistică, ci din consideraţii de dragoste. Augustine prefera o privire, unui tablou cât de frumos. Singura manifestare a sublimului pe care o cunoştea ea era aceea a inimii. În cele din urmă Théodore nu-şi mai putu ascunde un adevăr crud: soţia lui rămânea rece în faţa poeziei, nu trăia în aceea şi sferă cu el, nu era în stare să împărtăşească toate capriciile şi originalităţile, toate bucuriile şi durerile lui; ea călca pe pământ, într-o lume reală, în vreme ce el plutea într-o lume

de vis. Oamenii obişnuiţi nu pot să înţeleagă frământările veşnic vii ale unei fiinţe care, unită cu alta prin cel mai sincer dintre toate sentimentele, e nevoită să-şi înăbuşe necontenit cele mai preţioase tresăriri ale gândirii şi să îngroape iarăşi în neant imaginile pe care o putere magică o îndeamnă să le creeze. Pentru o astfel de fiinţă, chinul acesta e cu atât mai mare, cu cât sentimentul pe care-l nutreşte pentru tovarăşul său de viaţă îi cere, ca o primă poruncă, să nu ascundă nimic unul faţă de altul, în aşa fel încât zborurile gândirii şi elanurile sufleteşti ale unuia să se contopească cu ale celuilalt. Nimeni nu poate înşela natura, fără a nu fi pedepsit; ea e neînduplecată ca şi necesitatea, care, desigur, e un fel de natură socială. Sommervieux se refugie în liniştea şi tăcerea atelierului său, nădăjduind că pe măsură ce se va obişnui să trăiască în mediul artiştilor, soţia lui se va schimba şi că germenii amorţiţi ai unei inteligenţe înalte care, după părerea unor spirite superioare, se află sădiţi în orice fiinţă, se vor dezvolta şi la dânsa. Dar Augustine credea prea mult în cele bisericeşti, pentru a nu se îngrozi de felul de a vorbi al artiştilor. La cel dintâi dineu pe care-l dădu Théodore, auzi pe un tânăr pictor spunând cu acea uşurinţă copilărească pe care ea n-o putea înţelege şi graţie căreia o glumă este iertată chiar când păcătuieşte împotriva religiei:

— Cum, doamnă, paradisul dumneavoastră nu e mai frumos decât Schimbarea la faţă pictată de Rafael? Vă spun drept că mi s-a făcut lehamite să-l tot admir!

Augustine adusese aşadar în această societate, căreia îi plăceau jocurile de inteligentă, o atitudine de neîncredere, ce nu scăpă nimănui. Îi stingherea. Iar artiştii stingheriţi devin necruţători: sau fug, sau îşi bat joc. Doamna Guillaume, între alte slăbiciuni, o avea şi pe aceea de-a face prea mult caz de demnitate, care i se părea apanajul oricărei femei măritate; şi, cu toate că se declarase deseori împotriva ei, Augustine nu se putu dezbăra de obiceiul de a imita într-o bună măsură falsa pudoare a mamei sale.

Această exagerare a nevinovăţiei, de care nu scapă uneori nici femeile cinstite, prilejui câteva epigrame făcute la repezeală, a căror ironie era de prea bun gust pentru ca Sommervieux să se poată supăra. Glumele acestea, chiar dacă ar fi fost ceva mai aspre, nu erau, la urma urmei, decât răzbunări de-ale prietenilor săi îndreptate împotriva lui însuşi, dar pentru un suflet ca al lui Théodore, sensibil la orice impresii din afară, nimic nu putea trece fără să lase urme. De aceea încercă pe nesimţite o răceală care se accentuă din ce în ce mai mult. Pentru a ajunge la fericirea conjugală, trebuie să urci un munte al cărui podiş îngust dă numaidecât spre celălalt versant pe cât de abrupt pe atât de alunecos, iar dragostea pictorului începuse să-l şi coboare. Ajunse la convingerea că soţia lui nu era în stare să înţeleagă considerentele morale care îndreptăţeau, în ochii lui, ciudăţenia purtărilor sale faţă de dânsa, şi nu se socoti câtuşi de puţin vinovat de faptul că îi ascundea unele gânduri pe care ea nu le-ar putea pricepe sau unele abateri ce par de neiertat în faţa tribunalului unei conştiinţe burgheze. Augustine se închise într-o suferinţă posacă şi mută. Simţămintele acestea ascunse aşternură între cei doi soţi un văl care se îngroşa din zi în zi. Fără ca soţul ei să fie mai puţin atent cu dânsa, Augustine nu putea decât să se înfioare văzându-l că păstrează pentru lume comorile de spirit şi gingăşie pe care altădată le depunea la picioarele ei. În curând, ajunse să dea un înţeles tragic aluziilor glumeţe care se fac în societate cu privire la nestatornicia bărbaţilor. Nu se plângea, dar atitudinea ei era ca şi o acuzare. După trei ani de la măritiş, această femeie tânără şi frumoasă, care se plimba atât de strălucitoare în trăsura ei luxoasă, care trăia într-o atmosferă de glorie şi bogăţie invidiată de atâţia oameni fără griji ce nu sunt în stare să judece cum se cuvine diferitele situaţii ale vieţii, căzu pradă unor suferinţe cumplite. Îmbujorarea de pe faţă îi dispăru. Începu să drămuiască lucrurile, să le compare. Apoi durerea îi dezvălui primele texte ale experienţei. Se hotărî,

cu tot curajul, să rămână în sfera îndatoririlor sale, nădăjduind că prin această comportare va putea recâştiga mai curând sau mai târziu dragostea soţului ei; dar nu se întâmplă astfel. Când Sommervieux ieşea, obosit, din atelierul său, Augustine nu se grăbea să-şi ascundă lucrul, astfel că pictorul îşi surprindea soţia cârpind cu migăleala unei bune gospodine rufăria casei şi a lui. Cu o mână largă, fără să crâcnească, îi dădea soţului ei toţi banii de care acesta avea nevoie pentru petrecerile lui, dar, în acelaşi timp, dorind să nu risipească averea scumpului ei Théodore, făcea economii, fie restrângându-şi nevoile, fie renunţând la unele cheltuieli pentru ţinerea menajului. O astfel de conduită se bătea cap în cap cu acea nepăsare a artiştilor care, după ce s-au bucurat din plin de viaţă, la sfârşitul carierei nici nu se întreabă măcar de ce s-au minat. Ar fi de prisos să pomenim fiecare umbră care întunecă treptat strălucitoarea lor lună de miere până ajunse la bezna adâncă de acum.

Într-o seară, nefericita Augustine, care de multă vreme îl auzea pe soţul ei vorbi mai mereu cu entuziasm despre doamna ducesă de Carigliano, primi din partea unei prietene câteva informaţii de o prefăcută bunăvoinţă cu privite la natura relaţiilor dintre Sommervieux şi celebra cochetă de la curtea imperială. La douăzeci şi unu de ani, în plină sclipire a tinereţii şi a frumuseţii, Augustine se văzu trădată pentru o femeie de treizeci şi şase de ani. Simţindu-se nenorocită în mijlocul societăţii şi al petrecerilor ce nu-i aduceau nici o bucurie, sărmana de ea nu mai înţelegea nimic nici din admiraţia pe care o provoca, nici din invidia pe care o stârnea. Pe chipul ei se zugrăvi o expresie nouă. Tristeţea îi aşternu pe faţă blândeţea dulce a resemnării şi paloarea unei iubiri desconsiderate. În curând începu să fie curtată de bărbaţii cei mai seducători, dar rămase deoparte, păstrându-şi castitatea. Câteva vorbe dispreţuitoare, scăpate din gura soţului ei, o aduseră într-o stare de deznădejde sfâşietoare. O lumină fatală o făcu să

întrevadă cusururile care, ca urmare a educaţiei ei simpliste, împiedicau contopirea deplină a sufletului său cu acela al lui Théodore; îl iubea însă atât de mult încât lui îi ierta orice, iar pe ea se condamna singură. Plânse cu lacrimi de sânge şi recunoscu prea târziu că după cum există căsătorii greşite în privinţa deprinderilor şi a rangului social, tot astfel există şi căsătorii greşite din pricina nepotrivirilor de caracter. Gândindu-se la bucuriile de la începutul căsniciei sale, înţelese cât fusese de fericită atunci şi recunoscu în sinea ei că o iubire atât de mare preţuieşte cât o viaţă întreagă şi că nu poale fi răsplătită decât cu nefericire. Cu toate acestea, iubea cu prea multă sinceritate ca să-şi piardă orice nădejde. De aceea, la douăzeci şi unu de ani, se hotărî să înceapă a se cultiva şi a-şi dezvolta imaginaţia, după măsura aceleia pe care o admira.

„Dacă nu am talent poetic, îşi spunea ea, cel puţin să înţeleg poezia.”

Şi, dând dovadă de acea putere de voinţă, de acea energie pe care o au toate femeile atunci când iubesc cu adevărat, doamna de Sommervieux încercă să-şi schimbe caracterul, deprinderile, felul de viaţă; dar înghiţind volum după volum, învăţând cu sârguinţă, nu izbuti să devină decât ceva mai puţin ignorantă. Vioiciunea spiritului şi graţia în conversaţie sunt daruri ale naturii sau roadele unei educaţii începute încă din leagăn. Ajunse să iubească muzica, să se desfete cu ea, dar nu reuşea să cânte cu gust. Înţelegea literatura şi frumuseţile poeziei, dar era prea târziu ca să-şi mai poată împodobi cu ele memoria îndărătnică. Asculta cu plăcere conversaţiile de prin saloane, dar ea însăşi nu aducea nici o fărâmă de sclipire. Concepţiile religioase şi prejudecăţile din copilărie stăteau în calea unei emancipări depline a inteligenţei sale. Pe lângă toate astea, în sufletul lui Théodore se strecurase o răceală faţă de ea, cu care Augustine nu se putea lupta. Artistul lua peste picior pe cei care-i lăudau soţia, şi ironia lui era destul de întemeiată:

inspira atât respect acestei tinere şi graţioase făpturi încât în preajma lui, sau când rămâneau singuri, ea începea să tremure. Stingherită de marea-i dorinţă de a place, îşi simţea sufletul şi gândurile înecându-se într-un singur simţământ. Atâta devotament ajunse să-i displacă acestui soţ nedevotat, care părea chiar că o îndeamnă să greşească, socotind cinstea ei drept o lipsă de sensibilitate. Augustine se strădui în zadar să-şi calce pe inimă, să se plece în faţa capriciilor, a fanteziilor soţului şi să se supună egoismului vanităţii lui; nu obţinu rezultatele demne de sacrificiile ei. Probabil că amândoi lăsaseră să treacă momentul acela când sufletele pot să se înţeleagă unul pe altul. Într-o bună zi, inima prea simţitoare a tinerei soţii primi una dintre acele lovituri care slăbesc atât de mult legăturile sufleteşti, încât ai crede că ele s-au şi rupt. Femeia se închidea tot mai mult în sine. Dar în curând o inspiraţie nenorocită o îndemnă să se ducă să caute sfaturi şi mângâieri în sânul familiei părinteşti.

Într-o dimineaţă, deci, porni către faţada grotescă a casei umile şi tăcute în care îşi petrecuse copilăria. Când revăzu fereastra de unde trimisese într-o zi prima sărutare aceluia care astăzi îi învăluia viaţa cu atâta glorie şi nefericire, scoase un oftat adânc. Totul era neschimbat în văgăuna unde numai vânzarea postavului întinerea parcă. Sora Augustinei ocupa acum locul mamei sale în dosul vechii tejghele. Întristata vizitatoare îl întâlni pe cumnatul ei cu creionul după ureche, dar acesta abia o luă în seamă, într-atât părea de ocupat. În jurul lui domnea forfota aceea teribilă a inventarului general. De aceea o lăsă singură, rugând-o să-l scuze. Sora ei, arătându-i oarecare pică, o primi şi ea cu destulă răceală. În adevăr, Augustine care cobora strălucitoare dintr-o trăsură elegantă, nu venise niciodată să-şi vadă sora, decât în treacăt. Nevasta prevăzătorului Lebas îşi închipui că nevoia de bani era principalul motiV. Al acestei vizite atât de matinale şi încercă să păstreze o atitudine rezervată, ceea ce o făcu pe

Augustine să zâmbească de mai multe ori. Soţia pictorului observă că, în afară de boneta cu dantele, mama ei găsise în Virginie o succesoare demnă de ea care ducea mai departe străvechea faimă a „Motanului cu mingea”. La dejun, ea constată unele schimbări în obiceiurile casei, spre lauda bunului simţ al lui Joseph Lebas; vânzătorii nu se mai ridicau atunci când se servea desertul, ba li se îngăduia să şi vorbească, iar masa îmbelşugată dovedea o bunăstare fără pretenţii. Tânăra elegantă dădu peste cotoarele unor bilete de lojă la Teatrul Francez şi îşi aduse aminte că o văzuse pe sora ei de câteva ori acolo. Doamna Lebas avea pe umeri un caşmir a cărui mândreţe arăta cât de generos era soţul ei faţă de dânsa. Într-un cuvânt, cei doi soţi se ţineau în pas cu vremea. Augustine fu copleşită de înduioşare, dându-şi seama, în cele câteva ceasuri pe care le petrecu împreună cu ei, de fericirea potolită, fără înflăcărări, e drept, dar şi fără furtuni, de care se bucura această pereche atât de potrivită. Ei priveau viaţa ca pe o întreprindere negustorească, în care, înainte de orice, trebuie să te gândeşti la afaceri. Fiindcă nu găsise la bărbatul ei iubire prea mare, femeia se strădui să i-o insufle ea însăşi. Ajungând pe nesimţite s-o stimeze şi chiar s-o iubească pe Virginie, timpul necesar pentru ca fericirea lor să înflorească fu pentru Joseph Lebas, ca şi pentru soţia lui, o chezăşie a trăiniciei. De aceea, când sărmana Augustine li se tângui, vorbindu-le de situaţia ei dureroasă, trebui să suporte potopul de locuri comune33 pe care morala din strada Saint-Denis le punea la îndemâna surorii sale.

— Greşeala s-a făptuit, nevastă, zise Joseph Lebas. Acum trebuie să ne ajutăm sora, sfătuind-o cum e mai bine.

Apoi, isteţul negustor analiză cu de-amănuntul toate posibilităţile pe care legile şi moravurile i le îngăduiau Augustinei pentru a ieşi din acest impas; numerotă, ca să spunem aşa, toate considerentele, le rândui, după greutatea lor, în diferite categorii, ca şi cum ar fi fost vorba de nişte mărfuri de calităţi deosebite; după aceea le puse în

balanţă, le cântări şi, dată fiind situaţia cumnatei sale, ajunse la concluzia că Augustine trebuie să ia o hotărâre energică, lucru care nu se împăca însă deloc cu dragostea pe care ea o purta încă soţului ei. De aceea dragostea aceasta se trezi în ea cu toată puterea când îl auzi pe Lebas pomenind de calea justiţiei. Augustine mulţumi celor doi prieteni şi se întoarse acasă şi mai abătută decât era înainte de a se fi dus să le ceară sfatul. Pe urmă se hotărî să-şi ia inima în dinţi şi să se îndrepte spre casa bătrânească din strada Colombier, cu scopul de a destăinui tatălui şi mamei ei întreaga-i nenorocire. Biata femeie semăna cu acei bolnavi, care, ajunşi într-o stare disperată, încearcă toate reţetele, ba încep chiar să creadă şi în leacurile băbeşti.

Cei doi bătrâni o primiră cu o căldură ce-o înduioşă. Pentru ei, această vizită era un prilej de a rupe monotonia în care trăiau. De patru ani, treceau prin viaţă ca nişte navigatori fără ţintă şi fără busolă. Aşezaţi la gura sobei, îşi depănau unul altuia amintiri despre dezastrele provocate de preţurile maximale din vremea Teroarei, apoi despre achiziţiile lor de postav de altă dată, de felul cum scăpaseră de falimente şi, mai ales, despre faimoasa prăbuşire a lui Lecoq, care fusese adevărata bătălie de la Marengo34 a bătrânului Guillaume. La urmă, după ce terminau de vorbit despre toate tărăşeniile acelea vechi, recapitulau câştigurile obţinute din inventarele cele mai productive şi evocau încă o dată întâmplări de pe vremuri din cartierul Saint-Denis. Pe la ora două, moş Guillaume se ducea să-şi arunce ochii prin prăvălia de „La motanul cu mingea”. La întoarcere, se oprea pe la toate dughenele care altădată îl concurau, dar ai căror proprietari tineri de azi nădăjduiau să-l încurce pe bătrânul negustor în niscaiva afaceri aventuroase, cărora, conform obiceiului său, nu le spunea niciodată nu. Doi cai zdraveni de Normandia plesneau de graşi în grajdul locuinţei lor; doamna Guillaume nu se folosea de ei decât atunci când se ducea cu trăsura, în fiecare duminică, la slujba de la biserica parohială. De trei

ori pe săptămână, această pereche respectabilă avea musafiri la masă. Datorită trecerii de care se bucura ginerele său, Sommervieux, bătrânul Guillaume fusese numit membru în comitetul consultativ pentru echiparea trupelor. Astfel, de când soţul ei avea un rang înalt în administraţie, doamna Guillaume luase hotărârea de a trăi pe picior mare. Apartamentele lor erau încărcate cu atâtea podoabe de aur şi argint şi cu atâtea mobile fără gust, dar scumpe, încât camera cea mai simplă semăna cu o capelă. Chiverniseala şi risipa păreau că se înfruntă în fiecare lucru din această casă. S-ar fi zis că domnul Guillaume ţinuse să-şi plaseze banii până şi în cumpărarea unui sfeşnic. În mijlocul acestui bazar, a cărui bogăţie arăta că cei doi soţi nu mai aveau alte preocupări, celebrul tablou al lui Sommervieux căpătase un loc de cinste şi consola pe domnul şi pe doamna Guillaume care, de douăzeci de ori pe zi, îşi ridicau ochii înhămaţi cu ochelari bătrâneşti spre această imagine a vieţii lor de odinioară, atât de activă şi de plăcută pentru ei. Contactul cu această casă şi aceste apartamente în care totul avea un iz de bătrâneţe şi lâncezeală, spectacolul oferit de aceste două fiinţe ce păreau azvârlite pe o stâncă de aur, departe de lume şi de zbuciumul vieţii, o surprinseră pe Augustine. Ea contempla acum cea de a doua parte a tabloului, cu al cărui început făcuse cunoştinţă la Joseph Lebas, unde văzuse o viaţă frământată, deşi în fond cât se poate de statică, un fel de existenţă mecanică şi instinctivă, aidoma celei a castorilor. Şi deodată începu să se simtă mândră de tristeţile ei, gândindu-se că ele izvorau totuşi dintr-o fericire care durase un an şi jumătate şi care valora în ochii săi mai mult decât o mie de asemenea existenţe al căror gol i se părea îngrozitor de mare. Totuşi căută să-şi înăbuşe acest sentiment puţin măgulitor şi desfăşură în faţa bătrânilor ei părinţi toate farmecele noi ale minţii ei, cochetăriile duioşiei pe care i le dezvăluise dragostea, pregătindu-i astfel să-i asculte tânguirile conjugale. Bătrânii au totdeauna o

slăbiciune pentru spovedaniile de felul acesta. Doamna Guillaume dori să cunoască cele mai mici amănunte ale acestei vieţi ciudate care, pentru ea, părea ceva de basm. Nici măcar în povestiri le de călătorie ale baronului de La Hontan35, pe care le începea mereu dar nu le citea niciodată până la sfârşit, nu întâlnise ceva atât ele necrezut, cu toate că acolo era vorba despre sălbaticii din Canada.

— Cum aşa, copila mea, bărbatul tău se închide în odaie cu femei goale şi tu eşti atât de neroadă să crezi că le desenează?

Odată cu această exclamaţie, bunica îşi aşează ochelarii pe o măsuţă, îşi scutură fustele şi îşi încrucişă mâinile pe genunchii înălţaţi de cutia încălzită de sub picioare, piedestalul ei favorit.

— Mamă, dar toţi pictorii sunt nevoiţi să aibă modele.

— Numai că el s-a ferit să ne spună asta când te-a cerut în căsătorie. Dacă aş fi ştiut aşa ceva, nu mi-aş fi dat fata după un bărbat cu o meserie ca asta. Religia condamnă astfel de grozăvii. Asta nu-i moral. Şi la ce oră spuneai că se întoarce acasă?

— Păi, la unu, la două.

Cei doi soţi se priviră cu o adâncă uimire.

— Prin urmare joacă şi cărţi? Spuse domnul Guillaume. Pe vremea mea numai cartoforii se întorceau atât de târziu acasă.

Augustine schiţă o mică strâmbătură, respingând această învinuire.

— Îmi închipui că te face să petreci nopţi de chin, aşteptându-l, reluă doamna Guillaume. Dar nu, tu te culci, nu-i aşa? Dar când pierde, te trezeşte monstrul din somn?

— Nu, mamă, dimpotrivă, uneori e foarte voios. De multe ori chiar, când e vreme frumoasă, îmi propune să mă scol ca să ne ducem să ne plimbăm în pădure.

— La pădure, la ora aia? Dar ce, aveţi un apartament prea mic şi nu-i ajunge odaia lui, saloanele, încât mai are nevoie să alerge aşa ca să. Da, da, desigur că ticălosul te invită la

plimbările astea numai ca să te facă să răceşti. Vrea să scape de tine. Cine a mai văzut un om la locul lui, cu o ocupaţie liniştită, umblând ca un huhurez?

— Dar, mamă, nu pricepi că pentru a-şi dezvolta talentul are nevoie de inspiraţie? Îţi plac mult scenele care.

— Ah, ce mai scene i-aş arăta eu, să se sature! Strigă doamna Guillaume, întrerupându-şi fiica. Cum poţi fi îngăduitoare cu un asemenea om? Mai întâi, nu-mi place că bea numai apă. Asta nu e sănătos. Şi de ce i-e silă când vede femeile mâncând? Ce soi ciudat de om! Trebuie să fie nebun. Tot ce ne-ai spus tu e cu neputinţă. Auzi colo, un bărbat să plece de acasă fără să spună o vorbă şi să se întoarcă abia peste zece zile! Şi pe urmă zice c-a fost la Dieppe ca să picteze marea. Dar ce, marea poate fi pictată? Minte de îngheaţă apele!

Augustine deschise gura ca să-şi apere soţul, dar doamna Guillaume i-o reteză scurt cu un gest, şi dintr-o veche obişnuinţă, fata se supuse. Apoi mama strigă pe un ton sec:

— Destul. Să nu-mi mai vorbeşti nimic de omul acesta! N-a călcat niciodată într-o biserică decât atunci când voia să te vadă şi când s-a cununat cu tine. Oamenii care nu cred în Dumnezeu sunt în stare de orice. Crezi că lui Guillaume i-a dat vreodată prin gând să-mi ascundă ceva, să treacă trei zile fără să-mi spună „of” şi să trăncănească apoi ca o moară hodorogită?

— Dragă mamă, dumneata judeci prea aspru oamenii superiori. Dacă ar fi la fel cu toţi ceilalţi, n-ar mai fi oameni de talent.

— Dacă-i aşa, oamenii de talent să rămână la ei acolo, şi să nu se mai însoare! Cum adică, un om de talent are dreptul să-şi nenorocească soţia? Şi asta se cheamă că e bine, numai fiindcă are talent? Talent, talent! Nu-i cine ştie ce scofală, să îndruge întruna verzi şi uscate, aşa cum face dumnealui, să taie oamenilor vorba din gură, să bată din picior în casă, să nu te lase niciodată să faci ceva după

capul tău, să sileascâ o femeie să se distreze numai atunci când are chef dumnealui; să fii tristă, când e el trist.

— Dar, mamă, aceste fantezii sunt.

— Mă rog, ce vrei să spui că sunt fanteziile astea? Reluă doamna Guillaume, întrerupându-şi fiica din nou. Frumoase apucături, n-am ce zice! Ce fel de om e acela căruia i se năzăreşte aşa, deodată, fără să întrebe vreun doctor, că trebuie să mănânce numai legume? Şi cel puţin dacă ar face-o din credinţă, dieta asta ar avea măcar un rost; dar dumnealui n-are credinţă nici cât un hughenot36. Cine a mai pomenit ca un om să ţină la cai mai mult decât la aproapele său, aşa ca el? Sau să-şi încreţească părul ca un păgân? Sau să învelească statuile în muselină şi să-şi astupe ferestrele ziua în amiaza mare, ca să lucreze la lumina lămpii? Destul, nu vreau să mai aud nimic! Dacă n-ar fi cu desăvârşire imoral, ar fi bun de dus la balamuc. Consultă-l pe domnul Loraux, vicarul de la Saint-Sulpice, întreabă-l ce crede el despre toate astea, şi o să-ţi spună că soţul tău nu are purtări creştineşti.

— Vai, mamă, crezi într-adevăr.

— Da, cred! Tu l-ai iubit, tu nu-ţi dai seama de toate astea. Eu însă mi-amintesc că l-am văzut o dală, chiar la începutul căsătoriei voastre, la Champs-Elysées37. Era călare. Ei bine, ce să-ţi spun, aci galopa nebuneşte, aci se oprea şi mergea la pas, încât mi-am spus din capul locului: „Iată un om care nu-i în toate minţile”.

— Ah! Strigă domnul Guillaume, frecându-şi mâinile, ce bine am făcut că te-am dat cu separaţie de bunuri după năzdrăvanul ăsta!

Când Augustine mai săvârşi şi imprudenţa de a le povesti adevăratele fapte de care îşi învinovăţea soţul, cei doi bătrâni rămaseră înmărmuriţi de indignare. Cuvântul divorţ fu în curând rostit de doamna Guillaume. La uzul acestui cuvânt, molcomul negustor fu ca trezit din nepăsarea lui. Aţâţat de dragostea pe care o nutrea pentru fiica sa, ca şi de zarva pe care un proces avea s-o dea vieţii lui lipsite de

evenimente, moş Guillaume îşi dădu drumul la gură. Se declară pentru cererea de divorţ, şi-o însuşi, mai că şi pledă pentru ea, îi făgădui fiicei sale că va lua asupra lui toate cheltuielile, că va sta de vorbă cu judecătorii, cu grefierii, cu avocaţii, că va pune toată lumea în picioare. Doamna Sommervieux, înspăimântată, refuză serviciile tatălui său, spuse că nu voia să se despartă de soţul ei, chiar de-ar fi să ajungă de zece ori mai amărâtă decât era şi nu mai vorbi despre necazurile ei. După ce fusese copleşită de părinţii ei cu toate acele mărunte atenţii mute şi mângâietoare prin care cei doi bătrâni au încercat, zadarnic, s-o despăgubească de necazurile sale sentimentale, Augustine plecă, dându-şi seama că e cu neputinţă să-i faci pe nişte oameni reduşi să poată judeca în chip drept pe un om superior. Ea învăţă, astfel, că o femeie trebuie să ascundă faţă de toată lumea, chiar şi faţă de părinţii ei, necazurile pentru care e atât de greu să poţi găsi un dram de înţelegere. Zbuciumul şi suferinţele din tăriile înalte nu sunt preţuite decât de nobilele făpturi care le trăiesc. În orice lucru, nu putem fi judecaţi decât de cei de-o scamă cu noi.

Biata Augustine se reîntoarse, aşadar, în atmosfera rece a căminului ei, pradă gândurilor sale chinuitoare. Studiul nu mai însemna nimic pentru ea, deoarece studiul n-o ajutase să recapete inima soţului ei. Iniţiată în tainele acestor suflete de foc, dar lipsită de bogăţiile lor, ea participa intens la necazuri le lor, fără să guste, însă, din desfătările lor. Se scârbise de lume, care i se părea searbădă şi neînsemnată în comparaţie cu zbuciumul iubirii. Într-un cuvânt, îşi greşise drumul în viaţă. Într-o seară fu străbătută de un gând care-i lumina bezna suferinţei ca o rază cerească. Asemenea idee nu putea surâde decât unei inimi curate, neîntinate, cum era a ei. Se hotărî să se ducă la ducesa de Carigliano, dar nu pentru ca să-i ceară înapoi inima soţului ei, ci ca să afle prin ce farmece i-o răpise; ca să facă pe această femeie de lume, atât de mândră, să-şi plece urechea la suferinţele mamei copiilor prietenului ei; ca s-o

înduplece şi s-o determine să fie părtaşa fericirii sale viitoare, aşa cum devenise instrumentul nenorocirii ei de acum.

Aşadar, într-o zi, sfioasa Augustine, înarmată cu un curaj extraordinar, se urcă în trăsură la orele două după-masă, spre a încerca să pătrundă în budoarul faimoasei cochete, care nu putea fi văzuta niciodată mai înainte de ora aceasta. Doamna de Sommervieux nu cunoscuse încă vechile şi luxoasele palate din cartierul Saint-Germain38. Când străbătu vestibulurile acelea impunătoare, scările largi, saloanele imense pline de flori, cu toate că era în toiul iernii, împodobite cu acel gust deosebit al femeilor născute în bogăţie sau înzestrate cu deprinderile distinse ale aristocraţiei, Augustine simţi o dureroasă strângere de inimă. Invidie arta tainică a acestei eleganţe despre care nu ştiuse nimic până acum şi respiră un aer de măreţie care o făcu să înţeleagă de ce soţul ei se simţea atât de atras în această casă. Când ajunse în apartamentul ducesei, fu cuprinsă de gelozie şi de un fel de disperare, admirând voluptuoasa orânduire o mobilelor, a perdelelor şi a ţesăturilor întinse peste tot. Acolo dezordinea era plină de farmec, iar luxul părea că sfidează bogăţia. Parfumurile ce pluteau în atmosfera plăcută fermecau mirosul, fără să supere. Fiecare colţ al apartamentului se armoniza cu priveliştea unui parc străbătut de alei şi arbori verzi ce se întindea dincolo de ferestrele de cristal. Totul era atrăgător, dar nimic nu lăsa să se vadă că e orânduit cu intenţie. Spiritul stăpânei acestui apartament se făcea simţit în orice ungher al salonului în care aştepta Augustine. Ea încercă să ghicească, după aspectul obiectelor răspândite în juru-i, caracterul rivalei sale; dar în dezordinea ca şi în simetria de acolo era ceva cu neputinţă de pătruns; astfel că Augustine cea neştiutoare se pomeni ca în faţa unor scrisori închise. Tot ceea ce putu să priceapă fu că ducesa, ca femeie, era o fiinţă superioară. Şi un gând dureros o străbătu dedată.

„Ah, să fie oare adevărat – se întrebă ea – că o inimă iubitoare şi simplă nu-i de ajuns pentru un artist şi că spre a cumpăni asemenea suflete mari este nevoie de un suflet de femeie tot atât de puternic? Dacă aş fi fost crescută şi eu ca sirena asta, atunci armele noastre ar fi fost măcar egale în clipa luptei.”

— Dar nu sunt acasă!

Deşi rostite în şoaptă în salonaşul de alături, Augustine auzi vorbele acestea scurte şi reci şi inima începu să-i bată cu putere.

— Doamna asta aşteaptă însă aici, răspunse camerista.

— Eşti nebună! Hai, spune-i să poftească! Făcu ducesa, a cărei voce îmblânzindu-se, căpătase un accent binevoitor şi politicos, cu intenţia, desigur, de a fi auzită.

Augustine înaintă cu sfială. În fundul salonaşului în care totul părea proaspăt, o văzu pe ducesă întinsă voluptuos pe o canapea de catifea verde ce se găsea în mijlocul unui semicerc format de faldurile moi ale unei museline întinse pe un fond galben. Diferite ornamente de bronz aurit, orânduite cu mult gust, dădeau şi mai mult prestigiu acelui soi de baldachin sub care ducesa trona ca o statuă antică. Culoarea închisă a catifelei scotea în relief fiecare amănunt al puterii ei de seducţie. O semiobscuritate, prielnică pentru frumuseţea ei, părea mai curând un reflux decât o lumină propriu-zisă. Din vasele scumpe de Sčvres, îţi înălţau capetele înmiresmate câteva flori rare. În clipa când tabloul acesta se înfăţişa înaintea ochilor uimiţi ai Augustinei, ea păşea atât de încet, încât avu timpul să surprindă o privire a încântătoarei femei. Privirea aceasta părea să spună unei persoane pe care soţia pictorului n-o zări la început:

— Stai, ai să vezi o femeie frumoasă, şi vei face ca vizita ei să mi se pară mai puţin plictisitoare.

La apariţia Augustinei, ducesa se ridică şi-i făcu loc alături de dânsa.

— Cărui fapt datorez plăcerea acestei vizite, doamnă? Spuse ea cu un surâs plin de graţie.

„De ce oare atâta făţărnicie?” gândi Augustine, care nu răspunse decât printr-o înclinare a capului.

Tăcerea sa era impusă. Tânăra femeie văzu în faţa ei un martor nedorit al acestei scene. Era cel mai tânăr, cel mai elegant şi cel mai chipeş dintre toţi coloneii armatei. Costumul lui, pe jumătate burghez, îi accentua frumuseţea. Faţa-i plină de viaţă şi de tinereţe, şi aşa foarte expresivă, era însufleţită şi mai mult de mustăcioara cu vârful răsucit, neagră ca tăciunele de un barbişon stufos, de favoriţii pieptănaţi cu îngrijire şi de o claie de păr negru, ciufulit. Se juca în mână cu o cravaşă şi manifesta o libertate şi o mulţumire de sine ce se potriveau atât cu aerul lui satisfăcut, cât şi cu înfăţişarea-i spilcuită. Panglicile de la piept îi erau prinse cu neglijenţă şi părea mai mândru de silueta, decât de curajul lui. Augustine se uită la ducesa de Carigliano, arătând spre colonel cu o căutătură ale cărei dorinţe fură pe deplin înţelese.

— Atunci, la revedere. Domnule d'Aiglemont, o să ne întâlnim la Bois de Boulogne39.

Vorbele acestea fură rostite de sirenă ca şi când ele ar fi fost rezultatul unei înţelegeri anterioare sosirii Augustinei; ea le însoţi cu o privire ameninţătoare, pe care ofiţerul o merita probabil din pricina admiraţiei ce-o arăta în contemplarea acestei flori modeste, care contrasta atât de mult cu trufaşa ducesă. Tânărul înfumurat se înclină în tăcere, se răsuci pe tocurile cizmelor şi ieşi cu multă graţie din salonaş. În aceeaşi clipă, Augustine, uitându-se pe furiş la rivala ei, ai cărei ochi păreau că se scurg după strălucitorul ofiţer, surprinse în privirea acesteia un sentiment a cărui expresie fugară nu scapă niciunei femei. Se gândea cu adâncă durere că vizita are să fie de prisos: această ducesa vicleană era rea, lacomă de omagii ca să poată avea o inimă milostivă.

— Doamnă – începu Augustine cu glas întretăiat – intervenţia pe care o fac în clipa aceasta pe lângă dumneavoastră are sa vi se pară ciudată; dar disperarea îşi

are nebunia ei şi trebuie sa i se ierte orice. Înţeleg foarte bine de ce Théodore preferă interiorul dumneavoastră, în locul altuia, şi de ce spiritul dumneavoastră exercită atâta influenţă asupra lui. Ştiu, n-am decât să privesc în mine însămi, să găsesc mai multe explicaţii decât ar fi nevoie. Dar, doamnă, eu îmi ador bărbatul. Doi ani încărcaţi de lacrimi nu i-au putut şterge chipul din inima mea, cu toate că eu nu mai trăiesc într-a lui. În nesocotinţa mea, am cutezat şi cred ca mă voi putea lupta cu dumneavoastră; şi vin să vă întreb prin ce mijloace aş putea să vă înving. Ah, doamnă – exclamă tânăra femeie, apucând cu înfocare mâna rivalei sale care nu făcu nici un gest de opunere – ah, niciodată nu mă voi ruga lui Dumnezeu cu atâta căldură pentru propria mea fericire, cum mă voi ruga pentru a dumneavoastră, dacă m-aţi ajuta să-i recâştig, nu iubirea, ci prietenia lui de Sommervieux. Îmi pun ultima nădejde în dumneavoastră. Ah, spuneţi-mi cum aţi reuşit să-l faceţi să vă iubească şi să uite primele zile ale.

La aceste cuvinte, Augustine, înăbuşită de hohotele de plâns pe care nu şi le mai putu stăpâni, fu nevoită să se oprească. Ruşinată de slăbiciunea ei, îşi ascunse faţa într-o batistă pe care o umplu de lacrimi.

— Ce copil eşti, fetiţă dragă! Spuse ducesa, care, atrasă de noutatea acestei scene şi înduioşată fără să vrea de omagiul pe care i-l aducea virtutea cea mai desăvârşită ce se găsea poate, în tot Parisul, luă batista din mâna tinerei femei şi începu să-i şteargă ea însăşi ochii, mângâind-o prin câteva monosilabe murmurate cu o milă plină de graţie.

După o clipă de tăcere, cocheta, cuprinzând mâinile delicate ale sărmanei Augustine în mâinile ei frumoase şi energice de aristocrată, îi spuse cu o voce blândă şi drăgăstoasă:

— În primul rând, te sfătuiesc să nu mai plângi aşa, fiindcă lacrimile urâţesc. Trebuie să ştii să-ţi învingi tristeţea; ea te face să suferi, şi dragostea nu rămâne prea mult aplecată peste un pat al durerii. Melancolia dă la început o anumită

graţie, care poate să placă, dar până la urmă alungeşte trăsăturile şi veştejeşte chiar şi chipul cel mai încântător. Iar vanitatea tiranilor noştri vrea ca sclavele lor să fie totdeauna bine dispuse.

— Ah, doamnă, mi-e cu neputinţă să rămân nesimţitoare! Cum aş putea să văd o faţă care altădată strălucea de dragoste şi fericire, cum aş putea s-o văd pierzându-şi culoarea, devenind rece şi nepăsătoare, fără să simt că mor de o mie de ori? Ah, nu sunt în stare să poruncesc inimii mele.

— Cu atât mai rău, frumoasa mea; dar cred că îţi cunosc dinainte toată povestea. În primul rând, ia aminte că dacă bărbatul dumitale a fost necredincios, eu nu am nici un amestec în asta. Dacă am ţinut să vină în salonul meu, am făcut-o, îţi mărturisesc, din amor propriu: era celebru şi nu se ducea nicăieri. Îmi eşti prea dragă, şi nu vreau să-ţi spun toate nebuniile pe care le-a făcut pentru mine. N-am să-ţi mărturisesc decât una singură, deoarece ea ne va ajuta, poate, să-l facem să se întoarcă la dumneata şi să-l pedepsim pentru îndrăzneala cu care se poartă faţă de mine. Până la sfârşit o să mă compromită. Cunosc lumea prea bine, scumpa mea, ca să accept să fiu la bunul plac al unui om prea superior. Află că e bine să te laşi curtată de un asemenea om, dar să te căsătoreşti cu el – e o greşeală! Noi, femeile, putem să admirăm oamenii de geniu, să ne bucurăm de ei ca de un spectacol, dar să trăim cu ei – niciodată! Crede-mă „asta e ca şi cum ai vrea să priveşti maşinăriile din culisele „Operei”, în loc să stai într-o lojă şi să te laşi furată de amăgirile lor strălucitoare. În cazul dumitale însă, biată copilă, nenorocirea s-a produs, nu-i aşa? Ei bine, trebuie să încercăm să te înarmezi împotriva tiraniei.

— Ah, doamnă, înainte de a intra aici, şi apoi văzându-vă doar, am şi început să-mi dau seama de unele mijloace la care nici nu mă gândisem până atunci.

— Foarte bine, vino să mă vezi din când în când şi nu va trece mult până când îţi vei însuşi tehnica acestor nimicuri, de altfel destul de importante. Amănuntele exterioare sunt pentru proşti jumătate din viaţa lor; din pricina asta, mulţi oameni de talent sunt nişte proşti, cu toată inteligenţa lor. Dar pun prinsoare că nu i-ai refuzat niciodată nimic lui Théodore, nu-i aşa?

— Cum poţi să refuzi, doamnă, ceva aceluia pe care-l iubeşti?

— Sărmană naivă ce eşti, mai că-mi vine să te admir pentru nerozia dumitale. Trebuie să ştii că, cu cât iubim mai mult, cu atât mai puţin trebuie să-i arătăm bărbatului, şi mai cu seamă unui soţ cât de mare este dragostea noastră. Cel care iubeşte mai tare, acela e tiranizat, şi, ceea ce e şi mai rău, acela e părăsit, mai curând sau mai târziu. Cel care vrea să stăpânească, trebuie să.

— Cum, doamnă, va trebui, aşadar, să ne prefacem, să cântărim tot ceea ce facem, să fim şirete, să ne făurim o fire prefăcută, şi asta încontinuu? Vai, dar ar putea să trăiască cineva în felul acesta? Dumneavoastră aţi putea oare.

Şovăia. Ducesa zâmbea.

— Scumpa mea – reluă distinsa doamnă cu o voce gravă – fericirea conjugală a fost în toate timpurile o speculaţie, o afacere care cere multă băgare de seamă. Dacă dumneata continui să te gândeşti la dragoste, când eu îţi vorbesc despre căsnicie, în curând n-o să ne mai înţelegem deloc. Ascultă-mă, continuă ea cu tonul unei spovedanii. Mi-a fost dat să cunosc câţiva dintre oamenii superiori din vremea noastră. Cei care s-au însurat, cu câteva excepţii doar, au luat soţii fără valoare. Ei bine, aceste femei îi conduc aşa cum ne conduce împăratul pe noi, şi izbutesc să fie, dacă nu iubite, cel puţin respectate de ei. Îmi plac atât de mult tainele, îndeosebi cele care ne privesc pe noi, încât am căutat să descopăr cheia acestei enigme. Ei bine, îngerul meu, aceste femei de treabă au avut darul de a pătrunde caracterul bărbaţilor lor. Fără să se sperie, ca dumneata, de

superioritatea lor, destul de dibace ca să observe ce anume calităţi le lipseau. Şi, fie că ele însele aveau aceste calităţi, sau se prefăceau numai că le au, au ştiut să găsească totdeauna mijlocul de a face atâta caz de el în faţa bărbaţilor lor, încât până La urmă au reuşit să-i domine. În sfârşit, mai află că sufletele astea, care par atât de mari, au toate câte un grăunte de nebunie pe care noi trebuie să ştim să-l exploatăm. Dacă ne hotărâm cu adevărat să-i dominăm, dacă nu renunţăm niciodată la acest scop, dacă punem în realizarea lui toate gesturile, toate gândurile, toată cochetăria noastră, vom ajunge să stăpânim aceste firi capricioase în cel mai înalt grad, care, chiar prin uşurinţa cu care îşi schimbă ideile, ne dau putinţa de a-i face să ne asculte.

— Oh, Cerule! Strigă tânăra femeie înspăimântă, aşadar asta e viaţa. O luptă.

— În care trebuie să ataci mereu, adăugă ducesa râzând. Puterea noastră e mai mult o închipuire. De aceea nu trebuie să te laşi niciodată dispreţuită de un bărbat; dintr-o asemenea cădere nu te mai ridici decât recurgând la uneltiri odioase. Vino cu mine – o îndemnă ea – am să-ţi dau un mijloc de a-ţi cuceri soţul.

Se ridică, ca s-o conducă zâmbitoare prin labirintul micului ei palat pe tânăra şi nevinovata ucenică în ale şiretlicurilor conjugale. Ajunseră la o scară ascunsă ce ducea spre apartamentele de primire. După ce răsuci cheia secretă a uşii, ducesa se opri şi privi către Augustine cu o expresie fermecătoare plină de fineţe şi graţie.

— Iată, ducele de Cairigliano mă adoră. Totuşi, el nu îndrăzneşte să intre pe uşa asta fără îngăduinţa mea. Şi e un om care de obicei comandă mii de soldaţi deodată. Ştie să înfrunte baterii întregi – dar în faţa mea îi e frică.

Augustine oftă. Ajunseră într-o galerie strălucitoare, unde soţia pictorului fu condusă de ducesă în faţa portretului domnişoarei Guillaume, făcut de Théodore. Când îl văzu, August ine scoase un strigăt:

— Ştiam că nu mai e la mine, zise ea, dar. Aici!

— Scump a mea, nu l-am cerut decât ca să văd până la ce grad de prostie poate să ajungă un om de geniu. Mai curând sau mai târziu, ţi l-aş fi dat înapoi; nu m-aş fi aşteptat însă la plăcerea de a vedea aci, în faţa copiei, originalul. Voi da ordin ca, până când vom sfârşi cele ce avem de vorbit, să ţi-l ducă la trăsură. Iar dacă, nici înarmată cu acest talisman nu vei şti să-ţi stăpâneşti soţul timp de o sută de ani, atunci înseamnă că nu eşti o adevărată femeie, şi-ţi vei merita soarta!

Augustine sărută mâna ducesei, care o strânse la piept şi o sărută pe obraji cu o dragoste pe atât de vie, pe cât de repede avea s-o uite a doua zi. Această scenă ar fi distrus poate pentru totdeauna nevinovăţia şi curăţenia sufletească a unei femei mai puţin virtuoase decât Augustine, pentru care tainele dezvăluite de ducesă puteau fi, deopotrivă, şi folositoare şi primejdioase, dar politica vicleană a înaltelor sfere sociale nu era pe placul Augustinei, cum nu era nici judecata strâmtă a lui Joseph Lebas sau morala prostească a doamnei Guillaume. Ciudat efect al situaţiilor false în care ne aruncă cele mai mici greşeli săvârşite în viaţă! Augustine părea aidoma unui păstor din Alipi surprins de o avalanşă: fie că şovăie, fie că încearcă să asculte strigătele tovarăşilor lui, în cele mai multe cazuri el e sortit pieirii. În asemenea situaţii tragice, inima se sfărâmă sau se face de bronz.

Doamna de Sommervieux se întoarse acasă pradă unui zbucium greu de descris. Convorbirea cu ducesa de Carigliano răscoli în mintea ei o mulţime de gânduri ce se băteau cap în cap. Era ca oiţa din fabulă, plină de curaj, atâta vreme cât nu vedea lupul. Îşi ţinea discursuri şi îşi făcea planurile cele mai frumoase de purtare; punea la cale mii de şiretlicuri şi cochetării; îi vorbea chiar soţului ei, regăsind, departe de el, toată puterea de convingere a acelei elocinţe adevărate pe care o au totdeauna femeile. Da, când îşi aducea aminte de privirea fixă şi limpede a lui Théodore, începea să tremure. Când întrebă dacă domnul e

acasă, parcă îi pierise glasul. Aflând că el nu va veni la cină, simţi o bucurie inaplicabilă. Asemenea unui ucigaş care face recurs la casaţie împotriva condamnării la moarte, o amânare. Oricât de scurtă, i se părea cât o viaţă întreagă. Aşează portretul în camera ei şi îşi aşteptă soţul, pradă tuturor frământărilor speranţei. Îşi dădea prea bine seama că această încercare avea să-i hotărască întregul viitor astfel că tresărea la orice zgomot, chiar şi la bătăile pendulei care păreau că-i lungesc spaima, măsurându-i-o. Căută să-şi omoare timpul prin mii de preocupări. Îi veni ideea de a îmbrăca o rochie care să o facă să semene întru totul cu portretul. Apoi, cunoscând temperamentul bănuitor al soţului ei, îşi lumină apartamentul mai mult ca de obicei, fiind sigură că la întoarcere, din curiozitate, el va intra la dânsa. Suna miezul nopţii, când, la strigătul vizitiului, poarta casei se deschise. Trăsura pictorului alunecă pe pavajul curţii tăcute.

— Ce înseamnă iluminaţia asta? Întrebă Théodore cu un ton vesel, intrând în camera soţiei sale.

Augustine folosi cu dibăcie un moment atât de prielnic, se aruncă de gâtul soţului ei şi-i arătă portretul. Artistul rămase înmărmurit ca o stană de piatră. Privirile i se îndreptau când spre Augustine, când spre pânza acuzatoare. Sfioasa soţie, pe jumătate moartă, trăgea cu ochiul la fruntea ce se schimba mereu, la teribila frunte a soţului ei. Văzu cum ea se încruntă şi se întuneca încetul cu încetul, acoperită parcă de nişte nori; apoi avu senzaţia că-i îngheaţă sângele în vine când, cu o privire sfredelitoare şi cu o voce surdă, el o întrebă:

— Unde ai găsit tabloul?

— Mi l-a înapoiat ducesa de Carigliano.

— I l-ai cerut dumneata?

— Nu ştiam că era la dânsa.

Blândeţea, sau mai curând melodia fermecătoare din vocea acest ui înger, ar fi putut înduioşa pe nişte canibali, dar nu pe un artist cuprins de chinurile vanităţii rănite.

— Trebuia să mă aştept la asta! Strigă artistul cu un glas tunător. O să mă răzbun! Spuse el plimbându-se cu paşi mari prin odaie. Am s-o fac să moară de ruşine: am s-o pictez! Da, am s-o înfăţişez sub chipul Messalinei ieşind din palatul lui Claudius40.

— Théodore! Îngăimă o voce muribundă.

— Am s-o ucid!

— Dragul meu!

— S-a îndrăgostit de colonelaşul ăla de cavalerie, numai fiindcă ştie să călărească bine.

— Théodore!

— Lasă-mă! O repezi pictorul cu un glas care părea aproape un răget.

Ar fi neplăcut să descriem toată această scenă, la sfârşitul căreia orbirea furiei îl împinse pe artist să rostească vorbe şi să facă gesturi pe care o femeie mai puţin tânără ca Augustine le-ar fi atribuit nebuniei.

A doua zi, pe la ora opt, doamna Guillaume o găsi pe fiica ei palidă, cu ochii roşii, cu părul răvăşit, în mână cu o batistă udată de lacrimi, privind fâşiile unui tablou împrăştiate pe parchet, şi resturile unei rame mari, aurite, făcute bucăţi. Augustine, care de durere devenise aproape nesimţitoare, arătă sfărâmăturile cu un gest plin de disperare.

— Poate că e o mare pierdere, exclamă bătrâna proprietară a „Motanului cu mingea”. Semăna e drept, dar am auzit că e unul pe bulevard care face portrete minunate pentru cincizeci de franci.

— Ah, mamă!

— Biata mea fetiţă, ai dreptate! Răspunse doamna Guillaume, fără a lua în seamă expresia privirii pe care i-o arunca fiica ei. Asta e, copila mea, nu există dragoste mai mare ca dragostea de mamă. Micuţa mea, ghicesc totul; dar vino să-mi împărtăşeşti toate necazurile tale, şi eu am să te mângâi. Nu ţi-am spus din capul locului că omul ăsta e

nebun? Camerista ta mi-a povestit nişte lucruri. Ce mai încoace, încolo, e un adevărat monstru!

Augustine îşi duse un deget la buzele palide, ca şi cum i-ar fi cerşit mamei sale o clipă de tăcere. În timpul acelei groaznice nopţi, nenorocirea o făcu să descopere acea blândă resemnare care, la mame şi la soţiile îndrăgostite, depăşeşte, prin urmările ei, tăria omenească şi dezvăluie în inima femeilor existenţa anumitor coarde, pe care Dumnezeu nu le-a dăruit şi bărbatului.

*

O inscripţie săpată pe un soclu din cimitirul Montmartre arăta că doamna de Sommervieux a murit la douăzeci şi şapte de ani. Un prieten al acestei sfioase făpturi vedea în cuvintele simple ale epitafului ei ultima scenă a unei drame. În fiecare an, în ziua solemnă de 2 noiembrie41, el nu trecea niciodată prin faţa acelei proaspete lespezi de marmură, fără să se întrebe dacă pentru aprigele îmbrăţişări ale unui geniu nu e nevoie de femei mai tari decât Augustine.

„Florile modeste şi umile ce răsar prin fundul văilor – îşi spunea el – mor, desigur, dacă sunt transplantate prea aproape de cer, în regiunile unde se nasc furtunile şi unde soarele arde fără milă.”

Maffliers, octombrie 1829

SFÂRŞIT

1 Hieroglife – scrierea vechilor egipteni; la figurat, scriere greu de înţeles.

2 Pieptănătură a la Caracalla – pieptănătură în stil antic, simplă şi cam dezordonată, la modă în anii de după revoluţia din 1789 şi în timpul lui Napoleon I, în opoziţie cu perucile pudrata purtate de nobili în secolul al XVIII-lea.

Stilul antic era mult apreciat în timpul Imperiului napoleonian.

3 David (şcoala lui) – Louis David (1748-1825) a fost cel mai mare pictor francez din timpul revoluţiei burghez; şi al lui Napoleon I. Avea idei progresiste şi a făcut parte din Convenţiunea Naţională. Rupând cu arta uşuratică şi încărcată a secolului al XVIII-lea, a preconizat şi a practicat simplitatea sobră a antichităţii. El a creat astfel o nouă şcoală de pictură. Neacceptând restaurarea monarhiei Bourbonilor, s-a exilat în Belgia, unde a murit.

4 Rafael – celebru pictor italian – practicând atât sculptura cât şi arhitectura, Rafael Sanzio (1483-1502) a rămas cunoscut prin puritatea desenului şi prin delicateţea coloritului pânzelor sale.

5 Humboldt (Alexander) – naturalist german, autor al unei celebre descrieri a lumii: Cosmos sau descrierea fizică a lumii. A trăit între 1769 şi 1859.

6 Peşte electric – e vorba de o specie de peşti (ţipari) din râurile Americii de Nord, care îşi cuceresc prada paralizând-o prin producerea unei descărcări electrice produse de organismul lor. Asemenea peşti au uimit, desigur, pe primii naturalişti care i-au studiat (de pildă Humboldt).

7 Cuvier (Georges) – naturalist francez (1769-1832) – creator al anatomiei comparate şi al paleontologiei. Bazându-se pe principiul subordonării şi pe cel al corelaţiei formelor, a reuşit să reconstituie, pe baza câtorva resturi de oase găsite, specii dispărute de animale. Cuvier şi descoperirile lui apăreau ca noutăţi foarte curioase pe vremea lui Balzac.

8 Starostele negustorilor – în organizaţia corporativă feudală starostele negustorilor (le prévot des marchands) avea o mare importanţă, fiind primul magistrat municipal al Parisului.

9 Discipoli al lui Mercur – titlu glumeţ dat tinerilor negustori, Mercur fiind considerat, în mitologia romană, ca

zeu al negoţului şi al hoţilor.

10 Regimul Maximalului – legea preţurilor maximale adoptată în timpul conducerii iacobine a revoluţiei burgheze (1793), pentru a împiedica specula.

11 Louviers şi Sedan – localităţi din nordul Franţei, cunoscute pentru industria de postavuri.

12 Mişcările sacadate ale unui telegraf – în forma lui primitivă, telegraful (aerian), era o prăjină cu braţe de lemn mobile, cu ajutorul cărora se putea semnaliza de pe un deal la altul.

13 Boston, whist – jocuri de cărţi împrumutate din Anglia la începutul secolului al XIX-lea; sunt jocuri pentru patru persoane.

14 Trapişti – călugări din ordinul Trappé, înfiinţat în 1140; aceşti călugări trebuiau să respecte reguli foarte severe.

15 Michelangelo – artist italian (1475-1564), celebru pentru diversitatea şi forţa geniului său; a fost sculptor, pictor, arhitect şi poet – creator de opere grandioase: cupola catedralei Sfântul Petru din Roma, frescele Capelei Sixtine, sculpturile alegorice de pe mormintele familiei Medicis, la Florenţa etc. Maniera lui simplă şi expresivă apare în figuri ca cea a lui David, Moise, Sclavii în lanţuri, Gânditorul, Noaptea.

16 Girodet (Anne-Louis) – pictor francez (1767-1821) s-a inspirat mai ales din subiecte istorice şi legendare.

17 Tizian – Tiziano Vecellio – pictor italian (1477-1576), considerat ca şeful şcolii veneţiene, cunoscută pentru armonia şi bogăţia coloritului; a excelat atât în portrete, cât şi în alte genuri: compoziţii mitologice şi istorice, peisaje etc.

18 Leonardo da Vinci – om de ştiinţă şi mare artist, Leonardo da Vinci s-a născut lângă Florenţa şi a murit în Franţa (1452-1519); a fost pictor, sculptor, arhitect, inginer, muzician şi scriitor. Ca pictor, a rămas cunoscut mai ales prin portretul Giocondei (Mona Lisa) şi prin tablouri şi fresce cu subiecte religioase (de ex. Cina cea de taină).

19 O Tebaidă – sihăstrie, pustnicie; numele vine de la regiunea din vechiul Egipt în care s-au retras primii pustnici creştini.

20 Luvru – fostă reşedinţă la Paris a regilor Franţei; palatul Luvru a fost început în 1204 şi declarat în mod oficial terminal: în 1848. Încă din vremea lui Napoleon I, în sălile Luvrului se prezentau expoziţii. Astăzi Luvrul este cel mai bogat muzeu al Franţei.

21 Arguşi – în legendă, Argus, prinţ din Argos, avea o sută de ochi, din care cincizeci rămâneau totdeauna deschişi; el a fost însărcinat de Junona cu paza lui Jo; de-aici, sensul actual de păzitor atent şi incomod, de bun observator.

22 Dividend – cuvânt abia introdus în Franţa în vremea lui Balzac, în sensul lui capitalist; de aceea nici nu are chiar înţelesul obişnuit azi: de partea de profit care revine posesorului unei acţiuni, ci de profitul anual la capital.

23 Taleri – monede vechi – termeni prin care s-a încercat transpunerea în limba română a cuvântului francez éca: monedă veche valorând cam trei franci.

24 Celadoni – într-un roman celebru din secolul al XVIII-lea, (L'Astrée de H. D'Urfé), Céladon este un îndrăgostit tânguios, sfios şi statornic; numele lui a devenit nume comun pentru cei care au însuşirile lui.

25 Vernet, Lekain, Noverre, Philidor – artişti francezi di: n secolul al XVIII-lea; Joseph Vernet (1714-1789) a fost pictor de peisaje marine, tatăl şi bunicul altor doi cunoscuţi Vernet, pictori de bătălii; Lekain (1128-1778) a fost un actor celebru; Philidor (1725-1795) a fost compozitor, unul dintre creatorii operei comice, celebru şi ca jucător excepţional de şah; Noverre, cunoscut sub numele de cavaler de SaintGeorges (1745-1799) a fost un ofiţer celebru pentru cunoştinţele lui de scrimă şi de muzică.

26 Sentinţa consulilor – Guillaume dă magistraţilor tribunalului comercial numele de consuli (în antichitate: magistraţi aleşi) pentru a-şi manifesta respectul faţă de

instituţiile trecutului; terminologia antică era în mare cinste în vremea lui Napoleon Bonaparte.

27 „Génie du Christianisme” (Geniul creştinismului) – operă literară a lui Chateaubriand (1768-1848) – în Génie du Christianisme (1802). Chateaubriand, care va servi apoi regalitatea restaurată, îşi propusese să sublinieze aspectele poetice ale creştinismului, întărind astfel prestigiul Bisericii zdruncinat de revoluţia din 1789.

28 „Legiunea de onoare” – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare şi civile.

29 Însuşi împăratul – e vorba de Napoleon I, devenit împărat în 1804.

30 Generalii Imperiului profitau.

— Napoleon I avea obiceiul, pentru a răsplăti serviciile militare şi a-şi constitui o aristocraţie nouă, să-şi înnobileze generalii, dându-le un titlu asociat cu locurile bătăliilor sau cu domeniile atribuite; aceşti nobili noi puteau deci concura cu cei vechi pentru a profita de ambiţiile nobiliare ale burghezilor bogaţi.

31 Bene sit!

— Exclamaţie latină însemnând: „fie şi-aşa!” „foarte bine!”

32 In petto – expresie italiană însemnând: „în sine”.

33 Locuri comune – idei cunoscute, formule banale.

34 Bătălia de la Marengo – mare victorie a armatei franceze, condusă de Napoleon Bonaparte, asupra armatei austriece (14 iunie 1800).

35 La Hontan (baronul de) – autor al unei cunoscute culegeri de povestiri de călătorie în regiuni puţin cunoscute în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea: Călătorii în America de Nord, 1702.

36 Hughenot – protestant, de religie protestantă: cuvântul este o alteraţie franceză a cuvântului german Eidgenossen – confederaţi.

37 Champs-Elysées – alee de plimbare în Paris, al cărei nume evocă paradisul din mitologia greco-latină (câmpiile

elizee); astăzi arteră largă între Piaţa Concordiei şi Arcul de Triumf Etoile.

38 Saint-Germain – cartier din Paris, locuit de familiile nobile.

39 Bois de Boulogne – pădurice la marginea Parisului, loc de plimbare.

40 Chipul Messalinei ieşind din palatul lui Claudius – Messalina, prima soţie a împăratului roman Claudius, a dus o viaţă de desfrâu; numele ei e întrebuinţat şi ca nume comun pentru a stigmatiza o femeie desfrânată.

41 Ziua solemnă de 2 noiembrie – ziua morţilor la catolici.